

KÖNYV
KÖNYVTÁR
KÖNYVTÁROS

Kosáry Domokos-díj

A Kosáry Domokos Könyvtár és Levéltár az Egyetemmel közösen 2013-ban névadója tiszteletére, emlékének megőrkítésére, születésének 100. évfordulója alkalmából Kosáry Domokos-díjat alapított. Az elismerés a könyvtárügy területén, a könyvtári, levéltári munka szervezésében elért kimagasló eredmény, az egyetemtörténeti, agrártörténeti kutatások terén végzett magas szintű tevékenység, illetve a Könyvtár, a könyvtárügy támogatásának elismeréseként adományozható.

2017. június 16-án immáron ötödik alkalommal került sor a díj átadására a Szent István Egyetem Szenátusának tanévzáró ünnepi ülésén.

A Kosáry Domokos-díjat 2017-ben a Kuratórium javaslatára a Szent István Egyetem Szenátusa

Bánkeszi Lajosné címzetes igazgatónak adományozta.

A kítüntetést magas szintű, több évtizeden át végzett szakmai és vezetői tevékenységének elismeréseként, a Szent István Egyetem Kosáry Domokos Könyvtár és Levéltár törekvéseinek példaértékű támogatásáért, a felsőoktatási könyvtárak, egyben az egész magyar könyvtárügy szolgáltatásainak korszerűsítéséhez hozzájáruló fejlesztő tevékenységéért kapja a díjazott.

Gratulálunk!

Bébillérekedés a skóti napon

Mesehallgatás apával

Kapcsolódó cikkeink a 46-49. oldalon található

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

---

26. évfolyam 7. szám

2017. július

Tartalom

Könyvtárpolitika

Dudás Anikó: Az FRBR új, szisztematizált változata: Az IFLA Könyvtári referenciamodell (IFLA-Library Reference Model – LRM) 3

Műhelykérdések

Waldinger Dóra: Új kommunikációs eszköz a könyvtárak számára: a Tumblr 15

Konferenciák

Virág Gabriella – Lendvay Miklós – Németh Márton: Mozaikok az ILIDE 2017 konferenciáról 23

História

Jáki László: Gondolatok az iskolai önképzőkörök könyvtárainról 29

Olvasás

Dobosné Brezovszky Anikó: Olvasás – könyv – könyvtárhasználat. Somogyi-könyvtári felmérés a középiskolások könyv- és könyvtárhasználati szokásairól 36

Luzsi Margó: „Bébillér” – a határtalan lehetőségek birodalmának kapuja. Családi mesekőr a Bródy Sándor Könyvtár gyermekkönyvtárában 46

Könyv

Bartos Éva: A mese hídszerepe 50

From the contents

Anikó Dudás: IFLA Library Reference Model –a new, systematized version of FRBR (3)

Dóra Waldinger: Tumblr as a new communication tool for libraries (15)

Margó Luzsi: Storytime for families in the Bródy Sándor Library – Children’s Library (46)

Cikkeink szerzői

Bartos Éva, a Könyvtári Intézet ny. igazgatója; *Dobosné Brezovszky Anikó*, a szegedi Somogyi Károly Városi és Megyei Könyvtár olvasószolgálati osztályvezetője; *Dudás Anikó*, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar könyvtárának vezetője; *Jáki László*, neveléstörténész, bibliográfus, Oktatókutatató és Fejlesztő Intézet Pedagógiai Könyvtár és Múzeum; *Lendvay Miklós*, az OSZK e-szolgáltatási igazgatója; *Luzsi Margó*, az egri Bródy Sándor Könyvtár Gyermekkönyvtárának osztályvezetője; *Németh Márton*, az OSZK E-könyvtári Szolgáltatások Osztályának munkatársa; *Virág Gabriella*, az ELTE Egyetemi Könyvtár munkatársa; *Waldinger Dóra*, a szombathelyi Berzsenyi Dániel Könyvtár könyvtárosa

Szerkesztőbizottság:

Bánkeszi Lajosné (elnök)

**Bartos Éva, Dancs Szabolcs, Fülöp Attiláné, Mezey László Miklós,
Németh Márton, Szeifer Csaba, Venyigéné Makrányi Margit**

Szerkeszti:

Béres Judit

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest I., Budavári Palota F épület; Telefon: 224-3791; E-mail: 3k@oszk.hu;

Internet: www.ki.oszk.hu/3k

Közreadja: a Könyvtári Intézet

Felelős kiadó: **Fehér Miklós**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Nagy László**

Borítóterv: **Gerő Éva**

Nyomta a NALORS Grafikai Nyomda, Vác

Felelős vezető: **Szabó Gábor**

Terjedelem: 8,25 A/5 kiadói iv.

Lapunk megjelenését támogatta az

Emberi Erőforrások Minisztériuma

Nemzeti Kulturális Alap

Terjeszti a Könyvtári Intézet

Előfizetési díj 1 évre 4800 Ft. Egy szám ára 400 Ft.

HU-ISSN 1216-6804

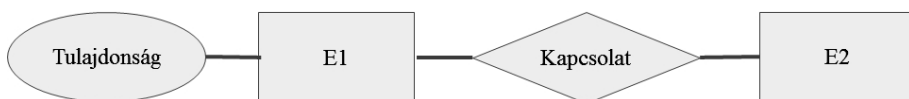

Dudás Anikó

Az FRBR új, szisztematizált változata: Az IFLA Könyvtári referenciamodell (IFLA-Library Reference Model – LRM)

Előzmények: a funkcionális metaadatmodell-család

A *Bibliográfiai tételek funkcionális követelményei* (*Functional Requirements for Bibliographic Records*, röviden FRBR) IFLA-tanulmány első kiadása 1998-ban – idestova húsz éve – jelent meg.¹ A modellt két további fejlesztés kísérte, az egyik az *azonosító besorolási adatokkal*, a másik a *tárgyi besorolási adatokkal* foglalkozott (*Functional Requirements for Authority Data*, FRAD² és *Functional Requirements for Subject Authority Data*, FRASAD³). Mindhárom dokumentum ugyanazzal az eljárással, az *entitás – tulajdonság – kapcsolat* elemzéssel készült.

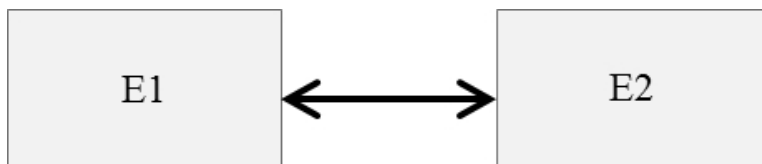

1. ábra Az entitás-kapcsolat modell három alapeleme

A modellek kidolgozását, ahogyan azt Dancs Szabolcs megfogalmazta, „mindenekelőtt a változó műszaki és gazdasági környezet, illetve – jelentős részben – a közös katalógizálás gyakorlatának elterjedése indokolta.”⁴ További indokként felmerülhet az is, hogy a korunkra jellemző tartalomtípusok sokfélesége, az őket leíró bibliográfiai adatok és az ezeket kezelő rendszerek változatossága univerzális alapkoncepció lefektetését kívánta meg arról, hogy mit is reprezentálnak a metaadatok, mi a feladuk és milyen logikai összefüggések jellemzik őket. A modellek – a részletek talajától elrugaszkodva – magas szintű általánosítással határozzák meg a felhasználók igényeit és az ilyen szempontból fontos bibliográfiai entitásokat, attribútumokat és kapcsolatokat.

A modelleket rendszerint vizualizálva, mértani alakzatokkal szimbolizálva, diagramokon is szemléltetik a szövegesen leírt szerkezetet és a definiált alkotóelemeket. Az említett

FR-tanulmányok egyszerűsített módon foglalják össze az alapvető entitásokat és a közöttük lévő kapcsolatokat. A jelen cikkben látható diagramok, a forrásdokumentumokhoz hasonlóan, egyszerűsítve ábrázolják a modellek szerkezetét. Az entításra jellemző kapcsolatokat irányított élek jelzik, az élek végződési (egyes vagy kettős nyíl) az *egy–az egyhez*, *egy–a többhez*, *több–a többhez* típusú kötődésekre utalnak.

2. ábra Az FRBR egyszerűsített ábrázolásának alapelemei

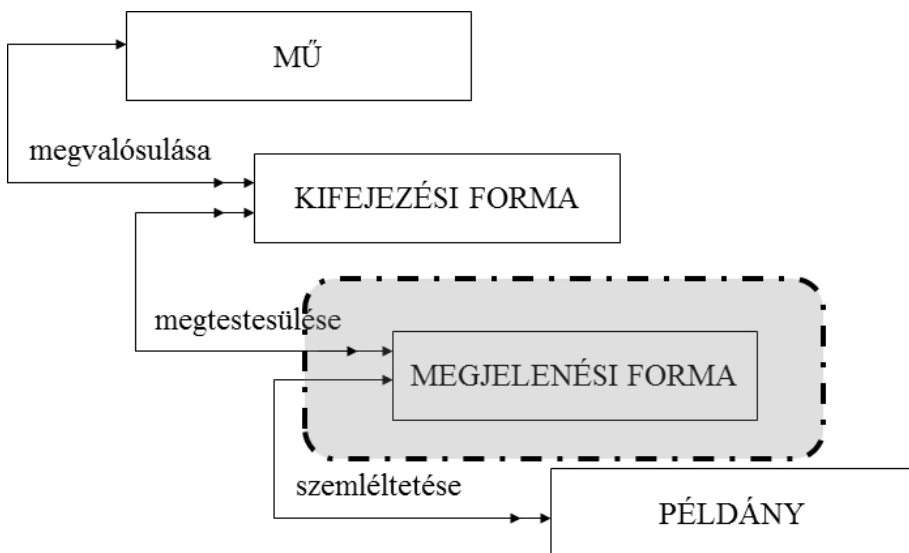
Az FR-zárójelentések az attribútumokat és a kapcsolatokat típusait csupán szöveges szakaszokkal írják le.

Három entitáscsoport

Az FRBR három entitáscsoportba összesen tíz entitást sorol be.

Az 1. csoporthoz rendelt entítások a szellemi produktumokra vonatkoznak, ezek a mű megvalósulását más-más szinten képviselik. Összesen négy entitás tartozik ide:

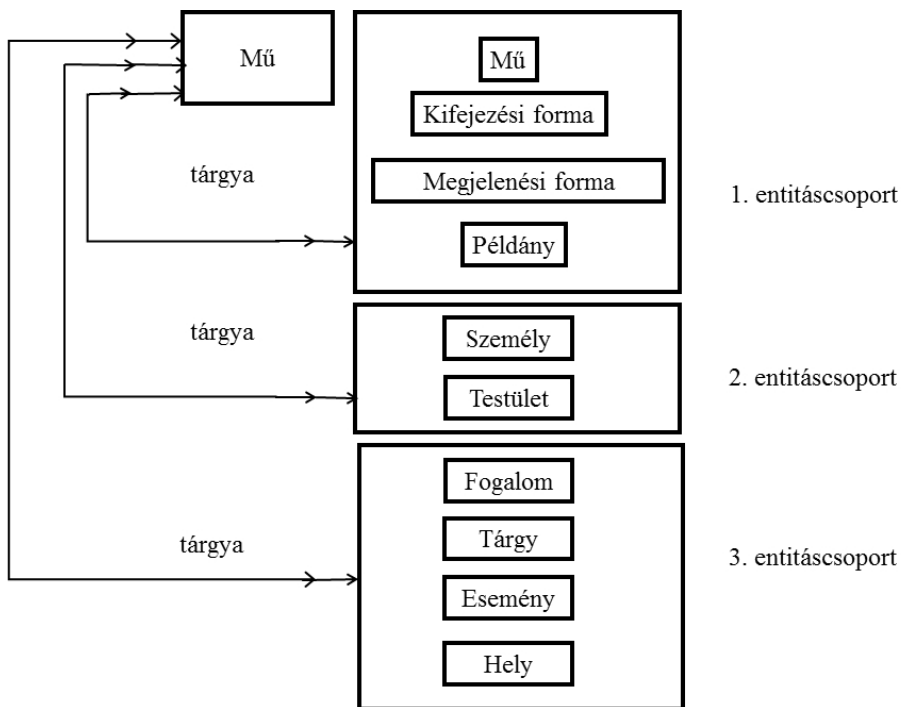
- a mű mint megkülönböztethető szellemi tartalom ('mű');
- a tartalom kifejeződése meghatározott eszköztáron keresztül ('kifejezési forma');
- a fizikai/anyagi megvalósulás ('megjelenési forma'); valamint
- a mű konkrét, megfogható vagy más módon észlelhető instanciája, illetve egyéb előfordulása, konkrét darabja, példánya ('példány').

3. ábra Az FRBR 1. entitáscsoportja: A műtől a konkrét példányig⁵

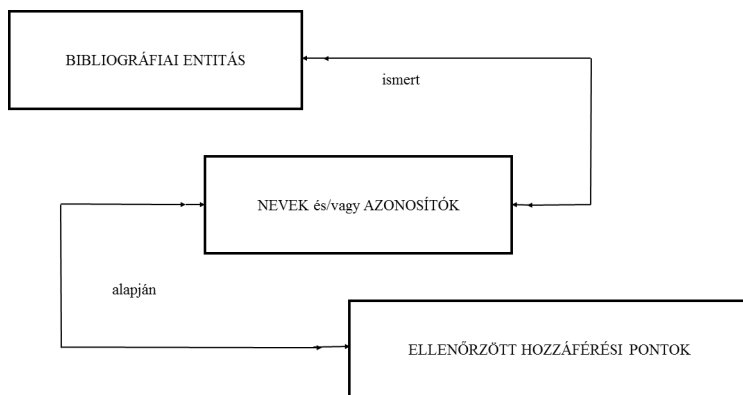
A mai bibliográfiai gyakorlatban a „rekord” (az adatbázis bibliográfiai tétele) az FRBR ’megjelenési forma’ entitását reprezentálja összetett, zárt szerkezetű információcsomaggal (a 3. ábrán ezt a beárnyékolt felület jelzi). Ennek következtében a ’műre’ és a ’kifejezési formára’ irányuló keresési, azonosítási és egyéb műveletek, a szóban forgó entitások gyér formalizálása következtében csak esetlegesen vezethetnek eredményre az adatsiló-jellegű könyvtári rendszerekben és a rendezetlen weben.

Az FRBR 2. és 3. entitáscsoportja a tulajdonnév és a tárgyi besorolási állományokban szokásosan kezelt adatfeleléseket helyezi logikai összefüggésekbe. A 2. entitáscsoport a szellemi tartalomért és a fizikai megvalósításért, terjesztésért vagy a megőrzésért felelős személyeket és csoportokat reprezentálja (’személy’, ’testület’). A 3. csoport pedig a műhöz ’tárgy’-típusú kapcsolattal hozzárendelhető további négy entitást körvonalaz (’fogalom’, ’tárgy’, ’esemény’, ’hely’). Tematikus összefüggést jelző kapcsolat az FRBR-be foglalt valamennyi entitásnál jelentkezhet. A tartalmi-tematikai összefüggéseket az FR-dokumentumok egyszerűsítve ’tárgy’ vagy ’tárgya’ kapcsolattal jelölik a diagramokon, olvasatuk: *valaminek a tárgya/témája* – reciprok kapcsolat esetén pedig: *tárgyként/témaként szerepel valamiben*.

4. ábra Az FRBR entitásainak tematikus kapcsolatai a műhöz⁶

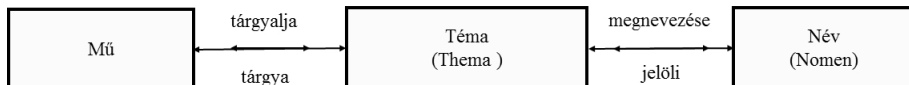
Az FRBR-féle 2. entitáscsoportra vonatkozó szakaszt a FRAD bontja ki részletesebben. Ez a modell a besorolási rekordokban szokásos elemekkel foglalkozik – a nevekkal jelölt szerzők, testületek, fogalmak, helyek stb. – könyvtári metaadatait képezi le.

5. ábra A FRAD alapmodell a műbővíző kapcsolatokkal

Átvesszi az FRBR entitásait, de eltérő szemléletének megfelelően bővíti is ezt a listát. A létrehozó, terjesztő, megőrző és más szerepkörben feltűnő bibliográfiai entitások a 'személy' és a 'testület', valamint – a bővítés eredményeként – a 'család'. A FRAD-ban entitás lesz a 'név', az 'azonosító' és a 'számbavett (kontrollált) hozzáférési pont' (ez utóbbi jelentése kiterjed az egységesített és a variáns formára is). A modell szövegében részletezett attribútumok és kapcsolatok a megfelelő logikai relációkkal fűződnek ezekhez az entitásokhoz.

A 3. entitáscsoport modelljét részletesebben a FRSAD tárgyalja.

6. ábra A FRSAD alapmodell⁸

Mindössze két entitást definiálnak benne: a *témát* és a *nevet* ('thema', 'nomen'). A dokumentum szövege egyben azt javasolja, hogy ez a két formalizált létező általános jelleggel fedje le mindhárom FR-modellt. A 'téma' definíciója szerint („bármilyen entitás, amelyik a *mű* tárgyul szolgál”) magában foglalná az FRBR_{ER} mindhárom entitáscsoportját, a *név* pedig elválnak a névhordozótól, illetve a jelentéstől („bármilyen jel vagy jelsorozat «alfanumerikus karakter, szimbólum, hang stb.», amelyen a témát ismerjük, referálunk rá vagy megnevezük”).⁹ Ez a megközelítés azért is előnyös, mert kedvező állapot nyújt a többnyelvű információs környezet megtervezéséhez.

Az FR-modellek különbségei

Az egyes FR-dokumentumok más-más szempontból közelítve foglalják össze elemzéseik eredményét. Bár szorosan összefüggnek egymással, összeolvasva azonban mégsem kerekedik ki belőlük egységes, következetes fogalomhasználat, sem ugyanilyen tartalmi-szerkezeti struktúra. Az egyes rész-modellek egymáshoz viszonyítva jelentős eltéréseket is hordoznak.

Egyik szembeötlő különbség például az a kérdés, hogy mit tartanak a modellek entitásnak és mit attribútumnak. Az FRBR például attribútumnak véli a *címet*ket, s ugyanígy

minősíti az azonosítókat, a tulajdonneveket és a tárgyi kifejezéseket is. A FRAD ezzel szemben a neveket önálló entitásnak veszi, megkülönböztetve *nevet és nevezettet* – a címet és művet, személynevet és személyt, helynevet és helyet, azonosítót és azonosítottat. A két elemet a 'megnevezés' kapcsolat ('appellation relationship') köti össze, az iránytól függően 'is appellation/has appellation' (a téma megnevezése a név / a név jelöli a témát) jelentéssel.

A hasonló, kisebb-nagyobb eltérés több körülménnyel magyarázható. Az FRBR kidolgozásának kezdeti szakasza már a kilencvenes évek első felében megkezdődött, a kiegészítések (FRAD, FRSAD) viszont jóval később készültek el, amikor már a technológiai környezet is gyökeresen megváltozott és a fejlesztések a szemantikus web szabványait sem hagyhatták figyelmen kívül. Jelentős fejlődés történt a névterek és a nyílt kapcsolt adatokként elérhető elemkészletek és a kontrollált szótárak felhasználása terén is. Az FRBR és a testvérmodellek (FRAD, FRSAD) létrejötte között nagyobb időeltolódás volt, a párhuzamosan működő nemzetközi munkacsoportok önállóan dolgoztak, a bizottságok pedig más-más összetételű nemzetközi szakértői gárdát tömörítettek – mindez közrejátszhatott az elkészült tanulmányok közötti eltérésekben.¹⁰

Egy közeli rokon: Az FRBR₀₀

Meg kell említenünk egy közeli rokon-modellt, az objektum-orientált technikával készült múzeumi FRBR₀₀-változatot.¹¹ A kétféle módszerre a rövidítések alsó indexeivel szoktak utalni: az entitás–kapcsolat (entité–relationship) szerkesztéssel készült könyvtári FR-modellek végződése „_{ER}” (FRBR_{ER}, FRAD_{ER}, FRSAD_{ER}), míg az objektum-orientált múzeumi változat az „₀₀” megjelölést kapja (FRBR₀₀).¹²

A múzeumi funkcionális logikai modell a könyvtárhoz képest nagyobb figyelmet szentel az egyedi műveknek, a komplex művészeti alkotásoknak, a performance típusú jelenségeknek. Az eseménykezelésen keresztül jelentőséget kapnak a temporális entítások és a tér-idő körülményeinek hangsúlyos kifejezése (például esemény, folyamat, jelenség, aktivitás, állapot). A *megjelenési formának* itt két válfaja van: az egyik a *termék jellegű* (több példányban keletkező), a másik pedig valamely *egyedi műre*, azaz az egyetlen példányban létező alkotásra utal (F3 Manifestation Product Type; F4 Manifestation Singleton).¹³ Ezzel a megközelítéssel több olyan részkérdést sikerült világos összefüggésbe helyezni, amely könyvtári területen kevésbé kidolgozott, ezek közé tartoznak az aggregált és egyéb komplex művek reprezentálása és az entításokat övező dinamikus jelenségek megragadása.

Az új, szisztematizált modell: IFLA könyvtári referenciamodell

Az említett eltérések már a FRAD és a FRSAD kiadásának előkészítésekor nyilvánvalóvá tették, hogy szükség lesz a modellek egyeztetésére és összehangolására.

A három szakmai koncepció koherens egybeszerkesztését az IFLA FRBR-t felülvizsgáló csoportja (IFLA FRBR Review Group) kezdte meg 2010-ben, 2013-tól pedig külön szerkesztőség (Consolidation Editorial Group) folytatta ezt a munkát. *FRBR-Library Reference Model* címmel az elkészült kéziratot 2016 februárjában nemzetközi vitára bocsátották, a beérkező vélemények alapján véglegesülő verzió megjelenése pedig 2017 folyamán várható. A jóváhagyás az IFLA szabványosítási bizottságára hárul (IFLA Committee on Standards).¹⁴ Az előrejelzések alapján a modell szerkezetén már nem eszközölnek

jelentősebb módosítást, a beérkezett javaslatok inkább az egyértelműbb szövegezést, a meghatározások világosabbá tételét kívánták segíteni.

Az FR-modellek már számos alkalmazásba beépültek, az új referenciamodell viszont már más architektúrát kíván meg, ezért szükség lesz a nemrég felavatott rendszerek és a kísérő szabályzatok átírására. A módosításokat, az új felépítmény szellemiségének megértését, illetve a változásokövetést külön segédlet teszi átláthatóvá (Transition Mappings).¹⁵

A meglévő funkcionális modellek szisztematizálása szemlélatomást új eredményre vezetett. A korábbi szakaszokban is tapasztalható volt már jelentősebb nézőpont-módosulás, például amikor a *bibliográfiai rekord* kötött szerkezetétől az autorizálási modellek már eltekintettek, és inkább a könnyen átrendezhető *adatokra* (*authority data*) helyezték a hangsúlyt. Az összefésült változat pedig ennél is gyökeresebb szemléletbeli és módszerbeli eltérést sejtet.

Ezt a sejtést könnyen megerősítheti a 2016-ban közreadott új tervezet áttanulmányozása és bemutató előadásainak megismerése. A változtatások többszörös címmódosítással jártak. A bibliográfiai/besorolási tételek (illetve adatok) funkcionális követelményeiből először *FRBR-könyvtári referenciamodell* (*FRBR-Library Reference Model – FRBR-LRM*) lett. Az újratervezett koncepció a 2016-os könyvtári világkonferenciát követően viszont már a támogató szervezet nevével fémjelzi magát, az új elnevezés *IFLA-Library Reference Model* (*IFLA-LRM*).¹⁶ A frissített, jelenleg elfogadás alatt álló anyag írásom időpontjában még nem publikus, forrásként ezért a 2016. februári változatra tudunk csak hivatkozni, FRBR-LRM rövidítéssel.¹⁷

A módszer

A referenciamodell általánosabb szintekre tereli a bibliográfiai metaadatok felvázolását. Még elvontabb, mint az alapozó modellek, egyszerűsítő és minimalizáló szemlélettel csak a legszükségesebb és legáltalánosabb elemeket foglalja magában.

Megtartja az entitás-kapcsolat keretrendszer, ugyanúgy meghatározza az alap-entitásokat, a legfontosabb kapcsolattípusokat és attribútumokat, mint a kiinduló szövegek, de a bibliográfiai adatokat általánosítva, szélesebb értelemben használja, az FR-modellekhez viszonyítva is magasabb szintű absztrakciót alkalmaz. Sokat átvész a múzeumi CIDOC CRM fogalmi referenciamodellből, valamint az objektum-orientált FRBR_{OO}-ból, figyelembe veszi az FRBR aggregátumokkal foglalkozó bizottságának anyagát, és természetesen egyesíti a fókuszba emelt három nemzetközi könyvtári forrást (FRBR_{ER}, FRAD_{ER} és FR SAD_{ER}).

Pat Riva és Maja Žumer, az összehangolást végző munkacsoportok és a szerkesztőgárda oszlopos tagjai az eredményeket bemutatva megemlítik, hogy az egyeztetések nemcsak a meglévő zárótanulmányok összevetésére és azok egybeszerkesztésére terjedtek ki, hanem a gyökeresebb átalakításoknak és a forrásdokumentumok megszületése óta kialakult újszerű szemléletnek is teret engedtek. A nézőpontok egyeztetésével valójában újra-modellezés történt, azzal a nem titkolt szándékkal, hogy a könyvtári metaadatok illeszthetők lehessenek a szemantikus web RDF-struktúrájához. Ez a törekvés magyarázza azt, hogy az *ismérvék* (*attribútumok*) helyett az új koncepcióban inkább az entitások közötti *kapcsolatokra* került a hangsúly – hiszen az RDF állításokban *az alany – állítmány – tárgy* hármasában az 'állítmány' lényeges szemantikai értéket hordoz.¹⁸

Két új – illetve újradefiniált – entitást vettek fel, ezek a 'hely' ('place', LRM-E10, a korábbi *helyszín* értelem helyett mostani jelentése: „meghatározott kiterjedésű tér”) és az 'időtartam' ('time-span', LRM-E11). Egy mű létrejöttének *dátuma* (időszaka) például nem attribútum, hanem entitás, amely a műhöz megfelelő temporális kapcsolattal helyezi el az alkotást az idődimenzióban.

Összesen 11 entitást, 37 attribútumot és 34 kapcsolattípust foglal magában az újratervezett koncepció. A nagy ívű átfogó fogalmak mellett csak jelzésszerű az attribútumok és kapcsolatok meghatározása, tág teret hagyva így a speciális funkciók beépítésének. A bővülés indulhat például a 'kategória' ismérv felől, szükség szerinti al típusok hozzáadásával, úgy, ahogyan azt egy konkrét katalogizálási szabályzat megköveteli.

A fogalmi építőkockákat technikai jelekkel látták el: a hierarchiát is leképezve az entitások, attribútumok és kapcsolatok (E, A és R, ez utóbbi a „Relationships” alapján) betűjellel és számsorrendben növekvő számot viselnek (LRM-E., LRM-A., LRM-R.). A kézirat változatból még hiányoznak a vizuális elemek, a diagramok.

A felhasználói elvárások

A funkcionális modellek a kiemelt felhasználói elvárások alapján határozták meg, melyek lesznek azok a való világot képviselő entitások és leképezett összefüggések, amelyeket reprezentálni szeretnénk. A bemenetet ilyen szempontból is felülvizsgálták: az összefüggésnél most a végfelhasználók információs igényei részesültek előnyben, miközben a könyvtárszakmai tevékenységek technikai és adminisztratív területei már figyelmen kívül maradtak. Ennek szellemiségében például elmaradt a FRAD 'igazol' ('justify') kitétele, amely a feldolgozás során az azonosításhoz használt források rögzítésének, vagy az egységesített névforma kiválasztását megindokló és e döntést alátámasztó források dokumentálásának szándékozott helyet biztosítani. A referenciamodellbe beemelt, általánosított és redukált felhasználói feladatok:

- *megtalálni (find)* – keresni bármely releváns jellemző alapján azzal a céllal, hogy egy vagy több forrásról össze lehessen gyűjteni az információkat;
- *azonosítani (identify)* – a talált forrás természetét világosan megérteni és megkülönböztetni más, hasonló forrásoktól;
- *kiválasztani (select)* – meghatározni, hogyan hasznosítható a forrás, a mérlegelés alapján kiválasztani a megfelelőt;
- *megszerezni (obtain)* – hozzáférni a forrás tartalmához;
- *felkutatni / feltérképezni (explore)* – a források közötti kapcsolatokat felhasználva összefüggésbe (kontextusba) helyezni az információkat.¹⁹

Az LRM- és az FR-modellekben kiemelt feladatok a mellékelt táblázat alapján hasonlíthatók össze.

Angol nyelvű terminológia			
FRBR	FRAD	FRSAD	LRM
find	find	find	find
identify	identify	identify	identify
select		select	select

Angol nyelvű terminológia			
FRBR	FRAD	FRSAD	LRM
obtain			obtain
		explore	explore
	contextualize		
	justify		

Magyar nyelvű megfelelőik			
FRBR	FRAD	FRSAD	LRM
megtalálni	megtalálni	megtalálni	megtalálni
azonosítani	azonosítani	azonosítani	azonosítani
kiválasztani		kiválasztani	kiválasztani
megszerezni			megszerezni
		felkutatni / feltér- képezni	felkutatni / feltér- képezni
	kontextusba helyezni		
	igazolni		

1. táblázat A felhasználói elvárások modellenként

Hierarchikus szerkezet

A legnagyobb átalakítás a szerkezetet érintette: a referenciamodell az entitásokat *generikus/szempikus* hierarchiába helyezi el. A korábbi redundancia elkerülésére, fokozottabb általánosítással *főosztály/ alosztály* architektúrába rendezi az entitásokat és kapcsolataikat. A magasabb hierarchiai szinten lévő entitás ismérvei és kapcsolatai alsóbb szinteken öröklődnek, a leágazásokon így nem szükséges megismételni ezeket az elemeket. *Diszjunkt* entitások, ami azt jeleneti, hogy ugyanaz a valami nem lehet egyidőben két osztálynak az eleme, a fölérendelt osztály tulajdonságai minden alárendelt osztályra egyaránt jellemzőek, miközben az alárendelt osztály specifikusságai a fölérendelt szintre nem terjeszthetők ki általánosítóan. A hierarchiaszinteket az 'IsA' formulával jelölt kapcsolattípussal lehet összefűzni. A 'személy' az az 'agens' alosztálya ('person' 'IsA' 'agent'), emberi nyelvre fordítva: *A személy agens*. A hasonló szerkezeti elemekből azután könnyen össze lehet illeszteni a szemantikus webre implementálható egyszerű, formalizált kijelentéseket.²⁰

A legmeglepőbb fordulat a 'dolog'(res) kitüntetett pozíciója: ebben az ontológiában a 'res' kerül a csúcsra, technikai jele: LRM-E₁, meghatározása: „minden entitás, amelyről szó lehet.” Nem feltétlenül szükséges, hogy 'tárgya' típusú kapcsolat övezze. Mindössze két tulajdonság rendelhető hozzá: a 'kategória' (LRM-A₁), amelybe az adott dolog (létező) besorolható, és a 'magyarázat', amellyel pontos leírást adhatunk a fogalomról (LRM-A₂). A specifikusságtól mentes alapforrás így nagyobb rugalmassággal bővíthető az egyéni

igényektől függően.²¹ A csúc fogalom alá tíz entitás rendelődik, közülük a 'személy' és a 'kollektív ágens' a közbülső 'agens' kategóriája.

Az entitások hierarchiája			
Csúcs	Második szint	Harmadik szint	Forrás
LRM-E1 Res			FRSAD: Téma (módosítva)
	LRM-E2 Mű		FRBR
	LRM-E3 Kifejezési forma		FRBR
	LRM-E4 Megjelenési forma		FRBR
	LRM-E5 Példány		FRBR
	LRM-E6 Ágens		Új, a Személy és a Kollektív ágens fölé rendelt osztálya)
		LRM-E7 Személy	FRBR
		LRM-E8 Kollektív ágens	Új (magában foglalja a FRAD-ból a Testület és a Család entitást is)
	LRM-E9 Nomen		FRSAD és FRAD alapján összefésül több elemet, pl. a kontrollált hozzáférési pontot és az azonosítót is
	LRM-E10 Hely		FRBR: Hely (módosított jelentéssel)
	LRM-E11 Időtartomány		Új

2. táblázat A könyvtári referenciamodell hierarchiája, entitásai és azok eredete²²

Új elemek

Reprezentativitás

Az említett két új entitáson ('hely' – 'place' és 'időtartam' – 'time-span') kívül további, praktikus megfontolásból bevezették a 'reprezentativitás' attribútumot, amely a 'kifejezési forma' tartozéka.²³ Ez nem más, mint a mű forrásérték szerinti megkülönböztethetősége – például a filológiai gyakorlatban megszokott módon: az elsődlegesnek tekinthető, hiteles vagy egyéb okokból elfogadott, „kanonikus” változat megjelölése. Ezzel a lépéssel érvényesülhet az az elterjedt felhasználói és egyben szakmai szövegfilológiai igény, amelyet a katalogizálási szabályzatok is figyelembe vesznek. A modell ezt anélkül teszi, hogy magát a reprezentativitást konkrét szabályzathoz vagy meghatározott kritériumokhoz kötné.

Név – nevezett

A referenciamodell általános érvényre emeli a 'név' és 'megnevezett' entitások kettős kötését: nevet és nevezettet; a személy nevét és a jelölt személyt (a név hordozóját); a fogalom nevét és a jelentését. A specifikus névtípusokra kiterjedő újítást a FRAD vezette be, a FRSAD pedig általánosítva, egyetlen 'nomen' kategóriába sűrítve vette át ezt a koncepciót. Az FRBR-LRM a 'res' alosztályába sorolva önállósítja a 'noment', az ismérvekkel pedig árnyaltabb lehetőséget ad az altípusok kezeléséhez és a névhasználati környezet kialakításához. A 'context of use' attribútum konkretizálhatja egy-egy névforma kontextusát, rugalmas keretet engedve a nemzeti vagy a specifikus nyelvi alakváltozatoknak. Más entitások felé a nevet a következő kapcsolattípusok jellemzik: *név-hozzárendelési* (LRM-R₁₄, például egy ágens azonosítót rendel egy személyhez, egy műhöz, megjelenési formához stb.); *megnevezési* (LRM-R₁₃, például egy személy neve ez-és-ez); *származtatási* (LRM-R₁₉, például a betűszók vagy a transliterált névalak és az annak alapjául használt forma között); valamint *név-ekvivalencia* kapcsolat (LRM-R₁₇, mint a név és az azonosító közötti kapcsolat).

A referenciamodell *név*nek tekinti a címeket és az azonosítókat is; a korábbi modellekkel szemben *személy*nek viszont csak a tényleges, valós lényeket nevezi. Az attribútumokat az egész dokumentumon keresztül csak korlátozottan konkretizálja, kivételt tesz ez alól a neveknél, mivel azok igen változatosak, többek között jellemzik a név kategóriáját, az írásrendszert, transliterációt, a felhasználói közösséget stb.²⁴

Ágens

Új elem az 'ágens' ('agent') ernyőfogalom, melynek két kategóriája a 'személy' és a 'kollektív ágens' ('person', 'collective agent'). A főlérendelt osztályhoz 'isA' kapcsolattal rendelhető hozzá a megfelelő alosztály és az egyed (például a konkrét személy), a kollektív ágens egyedi tagjait pedig az 'is member of' kötés fejezheti ki (LRM-R₂₈).²⁵ A 'család' ('family') entitást a FRAD önálló entitásként értelmezte, furcsa volt viszont az, hogy *személy*, *testület* és *család* mellérendelődően egy síkba került. Az átszerkesztett struktúrában a két utóbbi entitás egy-egy sajátos altípusként definiálható.

Alkalmazásba ültetés

A *Könyvtári referenciamodell* IFLA általi jóváhagyása és hivatalos publikálása 2017 folyamán várható. A nemzetközi szakmai szervezetek és a fejlesztési irányvonalakat kijelölő intézmények nagy bizalmat tanúsítanak az új modell iránt. Még meg sem száradt a tinta a dokumentumon, máris megkezdődtek az átállás előkészületei az LRM-koncepció alkalmazására.

A nemzetközi katalogizálási gyakorlatra nagy hatást kifejtő új angol-amerikai katalogizálási szabályzat (Resource Description and Access, RDA) igazgatótanácsa (RDA Steering Committee, RSC) 2016 novemberében jóváhagyta a referenciamodellt, és megkezdte az előkészületeket a szükséges lépésekhez. Az RDA gondozói készek a korábban az FR-modellek szerint felépített kulcspontok átrendezésére és átértelmezésére, és készek az új modellben definiált entitások bevezetésére. Egyes vonatkozásokban ez kifejezetten jelentős lépést hoz az RDA fejlesztésében is, az új anglo-amerikai szabályzatban ugyanis még mindig akadnak gyengébben kidolgozott részletek, ilyenek például az aggregátu-

mokra (sorozatok, periodikumok, összetett dokumentumok, mellékletek stb.) vonatkozó meghatározások. Az új referenciamodell elősegítheti ezek kidolgozását.²⁶

Az előkészületek magas fokát jelzi az új modell kapcsolt-adatokra való átültetése és szemantikus webes reprezentációjának rögzítése az RDA névterében, közzététele a nyílt metaadatok regiszterében.²⁷

Összefoglalás

Az IFLA könyvtári referenciamodellről a metaadat-kezelés általános alapjának megújítását remélheti a könyvtáros szakma. Olyan kiindulópontot jelenthet, amely széles konszenzuson alapuló és elméletileg is átgondolt logikai keretet kínál a rendszerek megtervezéséhez. Az átdolgozott modell a meglévő funkcionális modelleket egyeztetve közös mederbe terelte a különböző nézeteket, elegyengette a következetlenségeket. Alkalmazására a nemzetközi gyakorlat nyitott, még akkor is, ha az FRBR-szemléletű új katalogizálási szabályzatok és útmutatók gyökeres újratervezésére lesz szükség.²⁸ A referenciamodell magas szintű általánosításokkal csak a legfontosabb alapelemeket emeli ki és rendezi el logikai összefüggéseik szerint. A lassan három évtizede tartó útkeresés újabb mérföldkőhöz érkezett, a fejlesztések, finomítások bizonyára most sem érnek véget. „A puding próbája az evés” – tartja a mondás –, s ez alól az új referenciamodell sem bújhat ki, hiszen a ráépülő szolgáltatások a felhasználók széles körét érintik világszerte.²⁹

Jegyzetek

1. *Functional Requirements for Bibliographic Records* (A bibliográfiai tételek funkcionális követelményei), 1998, bővített, javított kiadás 2009. A továbbiakban: FRBR <http://www.ifla.org/en/publications/functional-requirements-for-bibliographic-records>
2. *Functional Requirements for Authority Data: a Conceptual Model : final report*, December 2008. IFLA Working Group on Functional Requirements and Numbering of Authority Records (FRANAR). Amanded, corrected 2013. A továbbiakban: FRAD. https://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/frad/frad_2013.pdf
3. *Functional Requirements for Subject Authority Data (FRSAD) : a conceptual model*. IFLA Working Group on the Functional Requirements for Subject Authority Records (FRSAR) June 2010. A továbbiakban: FRSAD. <https://www.ifla.org/files/assets/classification-andindexing/functional-requirements-for-subject-authoritydata/frsad-final-report.pdf>
4. Dancs Szabolcs: Hogyan fogunk katalogizálni a jövőben? – FRBR-alapú bibliográfiai feldolgozás a gyakorlatban. *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*, 26. évf. 2. sz. (2017), p. 10.
5. Az ábra az FRBR magyar fordítása alapján készült, *A bibliográfiai tételek funkcionális követelményei*, ford. Berke Barnabásné, 2006, p. 21. <http://www.ifla.org/files/cataloguing/frbr/frbr-hu.pdf>. Az árnyékolással a jelenlegi bibliográfiai leírási gyakorlatra utaltam. A forrásszöveg „exemplified” kifejezését a magyar fordítás a „szemléltetése, példázata” kifejezéssel adja vissza. Megfelelő lehet a ’példányosulása’, ’instanciációja’, vagy ’egyedi előfordulása’ fordítás is. A továbbiakban a modellekben definiált, sematizált adatelemeket féldíszjellel jelölöm ’...’. Az FRBR kivételével nem áll rendelkezésünkre magyar nyelvű szakmai fordítás, ezért azok részleteit saját fordításban közlöm.
6. *A bibliográfiai tételek funkcionális követelményei*, i.m., p. 23. alapján.
7. FRAD, p. 4., 1. ábra alapján.
8. FRSAD, p. 15., 3.2 ábra alapján.
9. Uo., ford. D.A.
10. A modellek egyes részleteinek részletesebb összehasonlításokhoz lásd: Dudás Anikó: Forrásleírás és hozzáférés : az új angol-amerikai katalogizálási szabályzat (RDA) és kritikája, *Könyvtári Fi-*

- gyelző*, 58. évf. 4. sz. (2012), p. 731–732.; Riva, Pat – Le Boeuf, Patrick – Žumer, Maja: Transition Mappings : draft to accompany the World-Wide Review of FRBR-LRM. IFLA, 2016-01-22. https://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/frbr-lrm/transitionmapping_20160225.pdf;
- Vass Johanna: Az RDA kapcsolata a nemzetközi könyvtári modellekkel, és elemkészletekkel I. *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 64. évf. 4. sz. (2017), p. 168–187. <https://tmt.omikk.bme.hu/tmt/article/view/949>.
11. Definition of FRBR_{OO} : a conceptual model for bibliographic information in object-oriented formalism (version 2.4). Working Group on FRBR/CRM Dialogue; ed. by Chrissyola Bekiari, Martin Doerr, Patrick Le Boeuf, Pat Riva. November 2015. Endorsed by the IFLA Professional Committee, December 2016. A továbbiakban: FRBR_{OO} https://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/FRBRoo/frbroo_v_2.4.pdf
  12. A két FRBR-változat közötti különbséghez lásd bővebben az FRBR_{OO} megfelelő részleteit, különösen: 1.2 (p. 16–22.), 1.3 (p. 22–24.) és 2.6. (p. 53–84.). Összefoglalóan Dudás Anikó: Nemcsak weben lenni, hanem webből lenni : A Funkcionális követelmények (FR) metaadatmodell-család névterei és a szemantikus web, *Könyvtári Figyelő* 59. évf. 1. sz.(2013), p. 51-52.
  13. FRBR_{OO}, különösen 1.2 (p. 16–22.) és 2.6. (p. 53–84.) szakaszok.
  14. Riva, Pat: FRBR consolidation, *IFLA Metadat Newsletter*, vol. 2, n. 2 (December 2016), p. 11–12. Online https://www.ifla.org/files/assets/classification-and-indexing/ifla_metadata_newsletter_dec2016.pdf
  15. Riva, Pat – Le Boeuf, Patrick – Žumer, Maja: Transition Mappings, i.m.
  16. Uo.
  17. Riva, Pat – Le Boeuf, Patrick – Žumer, Maja: FRBR-Library Reference Model. Draft for World-Wide Review. IFLA, 2016-02-21. https://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/frbr-lrm/frbr-lrm_20160225.pdf
  18. Riva, Pat: On the new conceptual model of the bibliographic universe: the FRBR Library Reference Model (Il nuovo modello concettuale dell’universo bibliografico: FRBR Library Reference Model), *AIB studi*, vol.56, n.2 (maggio/agosto 2016), p.265–275. DOI 10.2426/aibstudi-11480. Az angol nyelvű pdf-változat oldalszám nélküli, p. [2.]. <http://aibstudi.aib.it/article/view/11480>
  19. FRBR-LRM 3.3
  20. Riva, Pat: On the new conceptual model of the bibliographic universe, i.m., p. [2–5.]
  21. Riva, Patricia – Žumer, Maja: Introducing the FRBR Library Reference Model In: Cataloguing Section Open Program Modeling Bibliographic Information for a Web of Data : Challenges and Achievements, World Library and Information Congress, 81st IFLA General Conference and Assembly, Cape Town, South Africa, August 15–21, 2015,), p. 3–5. <http://library.ifla.org/1084/1/207-riva-en.pdf>
  22. i.m., p. 4. alapján
  23. FRBR-LRM 5.4.
  24. LRM-A25–33
  25. FRBR-LRM 5.3.
  26. Implementation of the LRM in RDA. RDA Steering Committee (RSC), [2016]. <http://www.rda-rsc.org/ImplementationLRMinRDA>; LRM 5.5
  27. Open Metadata Registry, OMR <http://metadateregistry.org/>
  28. Az RDA fordítása már több nyelven elkészült, folyamatban vannak az „átállítás” nemzeti programjai, többek között Franciaországban – lásd hozzá Dancs Szabolcs: A Bibliográfiai Átállítás programja – az RDA franciaországi átültetése, *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 63. évf. 9. sz. (2016), p. 344–352. <http://tmt.omikk.bme.hu/tmt/article/view/113>
  29. A cikkben hivatkozott internetes dokumentumok meglétének legutóbbi ellenőrzése: 2017. május 23.
-

Waldinger Dóra

Új kommunikációs eszköz a könyvtárak számára: a Tumblr

A külföldi, többnyire angolszász országok könyvtárai közül sokan használják a Tumblr mikroblogszolgáltatást az olvasóikkal való kapcsolattartásra. Jelen cikkemmel szeretném felhívni a figyelmet erre az új platformra, amelyet több magyar könyvtár és könyvtáros már használ (pl. az Országos Széchényi Könyvtár és a Justh Zsigmond Városi Könyvtár helytörténeti gyűjteménye), de még nem terjedt el olyan széles körben, mint a Facebook vagy a Twitter.

A témát eredetileg szakdolgozat formájában¹ dolgoztam fel; jelen cikkem ennek egy átszerkesztett és frissített változata. Tanulmányomban megvizsgáltam a Tumblr használatának lehetőségeit a könyvtári környezetben. A témám kiindulópontja Amber Welch cikke² volt, amelyben bebizonyította, hogy a Tumblr és más közösségi platformok nem feltétlenül vonják el a potenciális felhasználók figyelmét a könyvtárról. Az elméleti áttekintésen kívül létrehoztam egy könyvtári tematikájú Tumblr blogot³ is, amelynek segítségével bemutattam a gyakorlati tudnivalókat.

A kommunikáció új formái, a web 2.0 és a könyvtár 2.0 jelensége kapcsán, a könyvtárak szociális média használatát látva azt a tanulságot vonhatjuk le, hogy a közönségtől függően kell megválasztani a felületet, amelyen keresztül az olvasókhöz, használókhöz szólunk. Inkább legyen kevesebb ilyen platformunk, de azokat folyamatosan frissítsük, gondozzuk.

A Facebook jó választás lehet a szélesebb közönség elérésére. Egyes tanulmányok⁴ szerint a nők a legfogékonyabbak és legaktívabbak a közösségi oldalakon – ezt ki lehet használni a megfelelő témák megválasztásával. A fiatalokat is könnyebb megszólítani az interneten való aktivitásuk miatt, de őket érdemes más felületeken (is) elérni – erre jó például az Instagram, a Tumblr és a Snapchat.

Mi a Tumblr?

A Tumblrt 2007-ben alapította David Karp és Marco Arment, céljuk egy mikroblogszolgáltatás létrehozása volt. 2007 februárjában indult és két hét alatt 75 000 felhasználója lett⁵, 2013 óta a Yahoo tulajdonában van. Az oldal leírása szerint jelenleg⁶ 347.6 millió blog és 148.8 milliárd bejegyzés született, és 404 alkalmazottjuk van – ezek a számok folyamatosan nőnek.

Mikroblogról beszélünk, amikor 140 karakternél nem hosszabb üzeneteket, linkeket osztunk meg. A legjobb példa erre a Twitter, ám a Tumblrt is lehet ilyen formában használni.

A Tumblr lényegében egy többféle célra használható blogszolgáltatás. Ötvözhetjük a könyvtár szempontjából a marketinget (reklám, imázs kialakítása), a felhasználóképzést, a tartalmegosztást, és közvetlenebb kapcsolatot alakíthatunk ki, mint amit egy honlap nyújthat. Lehetőséget ad az olyan általános vélekedések megváltoztatására, miszerint a könyvtár csak nyomtatott dokumentumokkal, könyvekkel foglalkozik. A könyvtárosokról kialakult sztereotípiákat is megváltoztathatjuk, mivel könnyen bepillantást adhatunk a munkánkba, a mindennapjainkba. Mindezt a mai kor kihívásainak megfelelően egyszerűen, vizuálisan, akár humorosan bemutatva.

A Tumblr közösségi oldalként is funkcionál. A számunkra szimpatikus blogokat, bloggereket követhetjük (*Follow*), ők is ránk találhatnak a bejegyzéseinken keresztül, amelyeket áttemelhetnek (*Reblog*) a saját blogjukra. Többféleképpen interakcióba léphetünk ezen kívül is: küldhetünk üzenetet vagy kérdést, illetve a legújabb funkció a beépített chat felület, ahol az általunk követett blogok íróinak tudunk üzenni vagy beszélgethetünk velük.

Mivel keverednek benne a blogolás és a közösségi oldalak sajátosságai, egy élő, gyorsan változó közeg alakul ki, könnyen születnek ismeretségek és beszélgetések elindítására is jó terep. Ezért olyan vonzó a tinédzserektől kezdve a fiatal felnőtteken át a 30-40-es korosztály számára is.

A könnyű kezelés mellett előnye még az is, hogy olyan oldalt készíthetünk el vele, amilyenre szükségünk van. Vezethetünk rajta hagyományos blogot; lehet egy kiegészítő oldala egy másik honlapunk, blogunk számára képekkel, videókkal, linkekkel stb. Használhatjuk portfólióként, amin megmutatjuk magunkat vagy az alkotásainkat. Mindezen funkciókat többféle megjelenésű sablon is támogatja, az adott témához többféle elrendezésű, színvilágú, funkciójú közül választhatunk.

Miért használják a könyvtárak?

David Lee King 2016 elején megjelent cikkében⁷ a könyvtári világ szempontjából fontos trendeket jósolta meg. Eszerint ma is probléma a könyvtárak honlapjának kezelése, mivel többségük nem modern, könnyen kezelhető CMS rendszert használ; kódokkal, körülményesen tudnak csak új tartalmakat közzétenni. Sokszor nem is a könyvtár a kezelője, hanem a város, a megye vagy a könyvtár webszolgáltató osztálya. King szerint szerencseesebb lenne, ha a könyvtárosok visszavennék a felügyeletet a honlapjaik felett. Ennek első lépése, hogy átállnak egy CMS rendszerre, a második lépés pedig a munkatársak képzése, hogy tudják, milyen tartalmakat tegyenek közzé az oldalon.

Ehhez a gondolathoz fűzném hozzá, hogy ezt a problémát meg lehet oldani a Tumblr használatával – mivel nem kell hozzá webszerkesztői tudás, elég a kezelőfelület használatát megtanulni és máris egyszerűen, gyorsan közzé lehet tenni tartalmakat – sőt egy jól megválasztott sablonnal professzionálisnak tűnhet a blog. Az időzítő funkció segítségével lehet előre dolgozni és egy gyakran frissülő oldalt működtetni. Az itt megjelenő tartalmakat ki lehet vezetni más közösségi fiókokra is (Facebook, Twitter stb.), így forgalmat lehet generálni több felületen is.

Gyakorlati példák

Amber Welch egy 2014-es, az *Information Today* honlapon is olvasható cikkében⁸ a Mount Holyoke College (MHC) nyelvi központjából induló Tumblr oldal alakulását és hatását vizsgálta. Megállapította, hogy a Tumblr segíthet a könyvtárosoknak a könyvtár gyűjteményeinek és szolgáltatásainak széles körű bemutatásában, ami túlmutat a honlap alapú kommunikáción és új életkori csoportokat segít elérni.

2014 elején az egyik hallgatónak jutott eszébe, hogy az egyetem nyelvi központja részére (LRC) létrehozzon egy Tumblr oldalt. Kísérletező jelleggel adták hozzá a többi közösségi oldal mellé, amitől új felhasználók megnyerését remélték. A kezdeti javaslatról, hogy létrehozzanak egy Tumblr oldalt, a dizájnig és a közzétett tartalmakig az LRC diákjai élen jártak a Tumblr fejlesztésében, és gyorsan beépítették a központ többi közösségi felülete közé. A diákok hozták létre az útmutatót a többiek számára, akik dolgozhattak a projekten, megismertették őket az oldal használatával (bejegyzések létrehozása, időzítése, címkézése stb). Az LRC elsődleges közönsége a jelenlegi egyetemi tanulók, illetve a leendő tanulók és nyelvtanulók voltak. Több csoport és egyetem sikeresen használta ki a közösségi oldalakat a tanulási folyamat kiegészítésére. Például a hallgatók olyan kérdéseket is feltehetnek akár névtelenül is, amelyeket személyesen nem mernének.

Amber Welch a cikkben gyakorlati tanácsokat is megfogalmaz, többek között:

- meg kell határozni az elsődleges célcsoportot és azoknak a tartalmaknak a körét, amiket közzéteszünk,
- létre kell hozni belső útmutatókat a Tumblrt működtető és elemző munkatársak számára,
- időzíteni kell a bejegyzéseket,
- a Tumblrt a többi közösségi oldal közé kell integrálni.

A Tumblr előnye a többi internetes felülethez hasonlóan, hogy lehet közösen kezelni szétszórt munkacsoportok esetében is. Az LRC-nél egy ember ellenőrizte az egészet, és a speciális tartalmak kezelését szétosztotta a többiek között. Fiókkönyvtárak esetében is jól működtethető ez a közös munkaforma. Fontos megfigyelni, hogy mely időszakban a legaktívabbak a látogatóink (sőt életkor és tartalom szerint is lehet differenciálni), és erre az időszakra időzíteni a bejegyzéseket, így nagyobb forgalmat generálhatunk. Ez más közösségi oldalaknál is fontos (pl. Facebook).

Robin Brenner, a brookline-i közkönyvtár tinédzserekkel foglalkozó részlegének dolgozója írt 2013-ban egy cikket⁹, amelyben kiemeli, hogy a könyvtáraknak már nemcsak arra kell figyelniük, hogy 'fenn legyenek az interneten', hanem arra is, hogy olyan oldalon legyenek aktívak, ahol a felhasználók is.

Jelen esetben a tinédzserek felhasználói szokásait vizsgálta meg és azt mérte fel, hogy melyik közösségi oldalt használják. A Twitter és a Facebook kiesett, igaz, hogy jelen vannak a fiatalok, de nem olyan aktívak és nem szívesen lépnek itt kapcsolatba a könyvtárakkal. Viszont a Tumblr nagy népszerűségnek örvend, itt könnyebben kifejezik az érdeklődésüket és aktívabb közösséget alkotnak, mint Facebookon. A közösségépítés sokkal könnyebb, mint egy blog vagy honlap esetén, mert a tartalmegosztás egy gombnyomásra van, és a különféle bejegyzéseket a megfelelő címkézés miatt könnyű megtalálni. Minél népszerűbb egy bejegyzés, annál több felhasználót érhetünk el vele – így egy-két jól megválasztott bejegyzés sok emberhez eljuthat és követőket hozhat. Robin Brenner kiemeli, hogy a tizenévesekkel foglalkozó könyvtárosoknak fontos, hogy ismerjék és használják az oldalt, mert a fiatalok nagy része használja. A megkérdezésére több tini mondta, hogy izgalmasnak találják, ha a könyvtárakkal is kapcsolatba léphetnek ezen a felületen.

Klausz Melinda legújabb könyvében, amelyben az internetes oldalak marketingben való kihasználásáról ír, megemlíti a Tumblrt is a blogok között: „Elsősorban fiatalok körében népszerű a platform. Az oldal rugalmasan az igényeinkre alakítható, így saját honlapként is gyakran használják. Ízlésesen elrendezett formában idézeteket, gondolatokat, bejegyzéseket, fényképeket és videókat egyaránt megjeleníthetünk a felületen. A Tumblr-felhasználók átlagosan 34 percet tartózkodnak az oldalon, összehasonlításként a Facebookot a felhasználók naponta átlag 42 percig nézegetik. (...) A Tumblrrre érdemes odafigyelni! 2014-ben 120%-os növekedést tudhatott magáénak. A felületen közel 300 millió blog működik, és naponta átlagosan 120 000 regisztráció történik. Még sokat fogunk hallani az oldalról, ismerkedj meg vele minél előbb!”¹⁰

A Tumblr népszerűségét mi sem bizonyítja jobban, hogy az American Library Association (ALA) 2015-ben egy 90 perces workshopot is tartott¹¹ *A Tumblr a közkönyvtárakért* címmel (Tumblr for public libraries). A program ismertetésében írják, hogy az oldalon az olvasó és könyves közösség több tagját megtalálhatjuk – a könyvmolyoktól kezdve az írókon át a kiadókig, és természetesen a könyvtárakat is. A könyvtárak elsősorban a Tumblr közösségteremtő erejét tudják kihasználni – az előadáson megtudták a résztvevők, hogyan tudnak ehhez a sajátos közösséghez kapcsolódni és bevonítani a felhasználókat. Olyan témákat érintettek, mint például, hogy hogyan ismertessünk egy könyvet GIF-ekkel, hogyan használjuk a címkéket, az infografikákat, hogyan hozzunk létre online könyvklubokat, hogyan lehet személyre szabott könyvajánlást végezni az oldal kérdező felülete (*Ask*) segítségével.

A könyvtári Tumblr oldalak egyik érdekes alfaját alkotják azok az oldalak, amelyek az azt mutatják be, hogy a könyvtárosok mit viselnek¹², vagyis megpróbálják árnyalni a könyvtárosokról kialakított sztereotípiákat. Természetesen magának a Tumblrnek a használatával is árnyalható a könyvtárosokról kialakult kép – főleg az olyan személyes Tumblr oldalaknál, amelyeket könyvtárosok vezetnek. Mindenképpen jó ötletnek tartom ezzel is bemutatni a szakmát, még közelebb hozni az emberekhez, a fiatalokhoz a könyvtárak világát, megmutatni az embert a pult mögött.

A gyakorlati elemzés eredményei

Tizenkét Tumblr blogot vizsgáltam meg, amelyek könyvtáros szakmához köthetőek (könyvtárak, könyvtárosok, szakmai szervezetek blogjai).

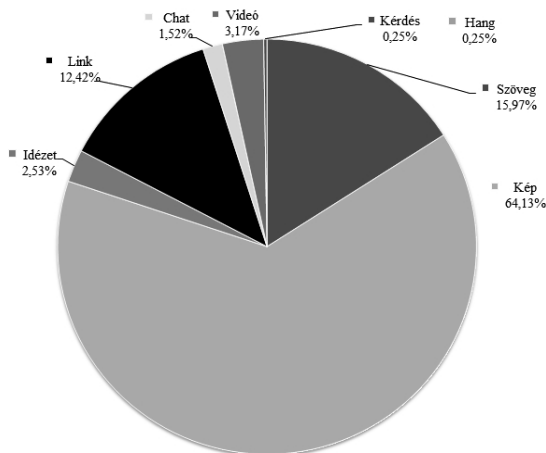
Típus	Név	Elérhetőség
Nemzeti könyvtár	Országos Széchényi Könyvtár (OSZK)	http://nemzetikonyvtar.tumblr.com/
	State Library of New South Wales (Ausztrália) Ez nem nemzeti könyvtár	http://statelibrarynsw.tumblr.com/
Szak-könyvtár	Orosházi múltidéző – a Justh Zsigmond Városi Könyvtár helytörténeti gyűjteménye (Orosháza)	http://multidezo.tumblr.com/
	Bodleian Library (Oxford, Egyesült Királyság)	http://bodleianlibs.tumblr.com/
Felső- oktatási könyvtár	Mount Holyoke College Language Resource Center (USA)	http://mhclanguage.tumblr.com/
	University of Wisconsin-Milwaukee (USA)	http://uwmarchives.tumblr.com/
Köz- könyvtár	Hangtarnok Music Library - Bródy Sándor Könyvtár Zenei gyűjteménye (Eger)	http://hangtarnok.tumblr.com/
	Brookline Public Library Teen Services Department	http://brkteenlib.tumblr.com/
Szakmai szervezet/folyóirat	American Library Association (ALA)	http://americanlibraryassoc.tumblr.com/
	Library Journal	http://tumblr.libraryjournal.com
Könyvtáros	Heti Attila Élő	http://konyvtaros.tumblr.com/
	The Digital Librarian	http://thedigitallibrarian.tumblr.com/

Az elemzéskor többféle szempontot is figyelembe vettem: mennyiségi és tartalmi elemzést végeztem, megvizsgáltam a bejegyzések stílusát, a blog hangvételt, hogy milyen módon lehet kapcsolatba lépni az adott oldallal, szervezettel; illetve az adott Tumblr blogon kívül, még milyen más internetes platformokat használnak.

A bejegyzések mennyiségi és tartalmi elemzéséből az alábbi adatokat kapjuk (a 2016. márciusi tevékenységek alapján).

A megosztott bejegyzések közül a leggyakoribbak – ahogy több közösségi oldalon is – a képek, ezek a bejegyzések 64%-át teszik ki (506 db), a második legnépszerűbb a szöveg (126 db) és a link (98 db). A legritkábban a hangfájlok és a kérdések jelennek meg (2 db ilyen volt a vizsgált időszakban).

A blogok hangvételénél az figyelhető meg, hogy a nagyobb könyvtárak inkább hivatalos stílusban kommunikálnak, bár erre is akad ellenpélda. A Bodleian Library például vicces GIF-et¹³ készít néhány kódex lapból, az eredetit persze belinkelve, de láthatunk példát arra is, hogy megjegyzést fűznek egy képhez és vicces GIF-et is beillesztenek hozzá reagálásképpen¹⁴.

1. ábra A bejegyzések megoszlása típus szerint

Elmondható, hogy a vizsgált könyvtárak, könyvtárosok, szervezetek az alábbi oldalakon érhetőek még el: van honlapjuk, blogjuk, Facebook, Twitter, Youtube, Instagram fiókjuk. Ahogy korábban említettem, a sok közösségi oldalon való regisztráció nem feltétlenül jó, a lényeg, hogy a meglévő oldalakat aktívan használják a könyvtárak, szervezetek.

A vizsgálatból levont tanulságok

Célcsoportelemzés: A könyvtár használói köre indokolja-e a blog indítását? Vagyis van-e olyan célcsoport, akihez tudunk szólni a blogon keresztül – az életkora miatt megtalálhatóak a Tumblren, vagy egyáltalán jellemző-e rájuk az számítógép illetve internethasználat? A külföldi példák alapján a megyei, városi, iskolai és felsőoktatási könyvtárak esetében ideális elindítani egy ilyen blogot, mivel a felhasználók között a fiatal generáció tagjai (is) megtalálhatóak, megszólíthatóak.

Integrálás: A Tumblr oldalt a többi közösségi oldal közé kell építeni – meg kell jeleníteni a honlapon, illetve fordítva is: a blogon érdemes feltüntetni a többi elérhetőséget, oldalt, alkalmazást. Ezzel megkönnyítjük a látogató dolgát, hogy jobban megismerhessen bennünket vagy a könyvtárat. A különféle Tumblr sablonnal egyszerű dolgunk lehet, ugyanis vannak olyanok, ahol a sablon szerkesztésénél elég beírunk az adott közösségi oldal elérhetőségünket, és ezek az oldalak megfelelő ikonnal meg fognak jelenni a blogunkon.

A tartalom meghatározása: A könyvtár profiljának megfelelően meg kell határozni azoknak a tartalmaknak a körét, amelyeket közzé lehet/kell tenni (pl. információk a könyvtárról, programajánló, könyvajánló, olvasással, írókkal, könyvekkel kapcsolatos érdekességek, információnyújtás, hasznos oldalak/adatbázisok/források megosztása, stb.) Milyen legyen a saját és az átvett tartalom aránya, mennyire kövesse a trendeket (pl. mémek használata)?

Hangvétele: Milyen legyen a bejegyzések hangvétele, ha nem csak képek, videók megosztásáról van szó? Fontos figyelembe venni a könyvtár típusát és célcsoportját – mennyire releváns és mennyire igénylik a közvetlenebb stílust, a humort a felhasználók?

Működtetés: Ha több munkatárs dolgozik a blogban, akkor nekik lehet/kell készíteni egy útmutatót a fentiekről. Milyen gyakran tegyenek közzé egy bejegyzést, milyen típusú tartalmakat osszanak meg és tovább (*reblog*)? Hogyan időzítsék a bejegyzéseket? Érdemes hetente/havonta visszatérő rovatokat bevezetni a blogunkon, ez nem csak a mi munkákat könnyíti meg és ad egy ütemtervet a blog vezetésében, de az olvasókat is vissza-visszacsalhatja az oldalra egy jól megválasztott témával.

Kommunikáció: A Tumblren többféleképpen kapcsolatba kerülhetnek egymással az emberek. Ezért fontos néhány dolgot tisztázni – első körben a beállításokat átnézni (bárki kapcsolatba léphessen a könyvtár blogjával). Másrészt a kérdések megválaszolásánál milyen stílusban, hangnemben válaszoljon a könyvtáros, miről adhat felvilágosítást itt, mikor irányítsa át máshová az adott kérdést, stb. Mindenképp engedélyezzük a kérdezés lehetőségét (akár a névtelen kérdés feltevését is – *anonymus*), a másik érdekes funkció a *submit*, amivel az olvasóink a saját tartalmaikat tölthetik fel. Ez mindenképp moderálás után jelenik meg, így nincs veszély, hogy oda nem illő tartalom jelenik meg. Másrészt jó lehetőség egy programsorozat, esemény bemutatására – az olvasók, látogatók a saját szemszögüket is megmutathatják.

Összegzés

A könyvtáraknak a közösségi médiában is láthatóvá kell tenniük magukat, és ezt nem kötelező feladatként, hanem újabb lehetőségként kell felfogni. A különféle közösségi média eszközökkel bemutatathatják a gyűjteményt, a szolgáltatásaikat, és olyan új felhasználókat is bevonhatnak, akik amúgy nem mentek volna hozzájuk.

Írásomban arra kerestem a választ, hogy mennyire releváns a magyar könyvtárak, könyvtárosok számára egy új kommunikációs felület használata. Bemutattam a külföldi példákat: főleg az Egyesült Államokban elterjedt a különféle könyvtárak számára, hogy a Tumblren vezessenek blogot. Erre rengeteg példát találhatunk: az állami, városi, felsőoktatási könyvtáraktól, a speciális gyűjtemények, vagy részlegek is jó felületnek tartják arra, hogy kapcsolatba kerüljenek az olvasóikkal.

A legfontosabb gondolat, amit szeretnék kiemelni, hogy azokat a felületeket kell használniuk a könyvtáraknak, ahol a felhasználók is vannak. Sajnos átfogó felmérés nem született az utóbbi időszakban a magyar Tumblr használókról, de saját tapasztalatom szerint a fiatal réteg aktívan használja az oldalt, érdemes rájuk figyelni és megismertetni velük a könyvtárak lehetőségeit.

A Tumblr előnyének tartom az egyfajta beépített közönséget – a kedvelések és a megosztások során könnyen el lehet jutni több emberhez. A másik előnye a könnyű kezelhetőség és a sokféle felhasználási mód.

Egy könyvtár internetes jelenlétét meg kell tervezni – fel kell mérni, hogy mely közösségi platformokon tudja a leghatásosabban elérni a felhasználóit. Ezért nem jelentem ki a fenti tapasztalatok alapján, hogy minden magyar könyvtárnak ajánlom a Tumblr blog használatát. A városi, megyei, iskolai és felsőoktatási könyvtárak számára jó megjelenési felületnek tartom, mivel a fiatalabb generációt meg tudja szólítani. Másrészt ezeknek a könyvtáraknak a dolgozói nem biztos, hogy a birtokában vannak olyan webszerkesztői tudásnak, amivel a honlapjukat állandóan frissíteni tudják, a Tumblr segítségével azonban könnyen létrehozhatnak egy blogot.

Jegyzetek

1. Waldinger Dóra: A Tumblr mint új kommunikációs forma a magyar könyvtárak számára. (szakdolgozat) Konzulens: Bognárné dr. Lovász Katalin. Szombathely: Nyugat-magyarországi Egyetem, Savaria Egyetemi Központ, Berzsenyi Dániel Pedagógusképző Kar, Könyvtár- és Információtudományi Intézeti Tanszék, 2016.
  2. Amber Welch: Tumblr: Extending the Reach of Library Websites. Information Today <<http://www.infotoday.com/cilmag/sep14/Welch--Tumblr--Extending-the-Reach-of-Library-Websites.shtml>> [Letöltve: 2017. május 17.]
  3. <http://konyvtarosvilag.tumblr.com/>
  4. Balogh Szilvia: Web 2.0 Report 2015 <<http://www.kutatocentrum.hu/tanulmanytar/2015/cikk-29/web-20-report-2015>> [Letöltve: 2017. május 17.]
  5. Google VC, Tumblr CEO Among the Top Innovators Under 35 <https://gigaom.com/2010/08/25/google-vc-tumblr-ceo-among-the-top-innovators-under-35/> [Letöltve: 2017. május 17.]
  6. Tumblr adatok oldala <https://www.tumblr.com/about> [Letöltve: 2017. május 17.]
  7. King, David Lee: What Trends May Come in 2016. Information Today <<http://www.infotoday.com/IT/dec15/What-Trends-May-Come-in-2016.shtml>> [Letöltve: 2017. május 17.] Saját fordítás
  8. Welch, Amber: Tumblr: Extending the Reach of Library Websites. Information Today <<http://www.infotoday.com/cilmag/sep14/Welch--Tumblr--Extending-the-Reach-of-Library-Websites.shtml>> [Letöltve: 2017. május 17.]
  9. Brenner, Robin: Power Tumbli'ng. School Library Journal, 59: 9 (Szeptember 2013). <<http://www.thedigitalshift.com/2013/09/social-media/power-tumbli'ng-a-teen-librarian-explains-why-tumblr-is-a-great-way-to-reach-patrons/>> [Letöltve: 2017. május 17.]
  10. Klausz Melinda: A közösségi média nagykönyve. Budapest: Athenaeum Kiadó, 2016. 76-77. p.
  11. ALA News Using Tumblr to connect with your community <<http://www.ala.org/news/press-releases/2015/06/using-tumblr-connect-your-community>> [Letöltve: 2017. május 17.]
  12. Egy példa: <http://librarianwardrobe.com/> [Letöltve: 2017. május 17.]
  13. A Bodleian Library egy bejegyzése <http://bodleianlibs.tumblr.com/post/142291272087/red-tape-and-jumping-through-hoops-are-the-mundane>
  14. A Bodleian Library egy bejegyzése <http://bodleianlibs.tumblr.com/post/142014161700/danasaurxxrawr-bodleianlibs-are-you-a>
-
-

Mozaikok az ILIDE 2017 konferenciáról

Az ILIDE konferencia 2017. április 3. és 5. között immáron huszadik alkalommal került megrendezésre a festői szépségű Jasná völgyében, Liptószentmiklós körzetében, az Alacsony-Tátrában. A rendezvény fő célja, hogy teret adjon a digitális könyvtári innovatív elképzeléseknek, projekteknek. Az idei fő témakörök a repozitóriumok, illetve a tudományos kutatási adatok megőrzése, a nyílt tudomány, a digitális bölcsészetek illetve általánosabban a tudományok digitális technológiákon keresztül való művelése köré összpontosultak.¹ Az alábbiakban a főbb témák közül szemezgetünk kedvcsinálóként, az egyes témakörökben történő alaposabb elmélyüléshez.

Digitális bölcsészet és digitális tudomány szekció

Tom Cramer, Stanford University – A digitális ökoszisztémák fejlődése: Hogyan váltják le a hálózatos szolgáltatások a digitális silókat

A digitális bölcsészet, digitális tudományosság, digitális megőrzés és digitális repozitóriumok több mint egy évtizedes vitáját és fejlődését áttekintve lényeges átalakulási folyamatnak vagyunk részesei. A technológiában, üzleti modellben és a nemzetközi tudományos környezetben történt legutóbbi változások azt mutatják, hogy a népszerű önálló és szétválasztott rendszerektől az integrált rendszerek felé haladunk. Ennek végeredménye egy jobban meghatározott és általánosított szolgáltatási környezet megalapozása.

Az előadásban a figyelemre méltó legújabb eredményekkel kapcsolatban három esettanulmány került bemutatásra:

IIIF (International Image Interoperability Framework) képnézegető szoftver – Mirador

A Mirador egy nyílt forráskódú, konfigurálható, bővíthető és könnyen integrálható képnézegető program, amely lehetővé teszi a képek leírással való ellátását, illetve a különböző repozitóriumokból származó képek összehasonlítását. A közösség igényei szerint épül, a folyamatos visszajelzéseket figyelembe véve fejlesztik. A szoftver több abla-

kos környezettel, interaktív kijelzővel, szinkronizált szerkezettel, nagyítható vászonnal, metaadat kijelzővel, illetve könyvjelző funkcióval is rendelkezik.

GeoBlacklight – Earthworks Geospatial Catalog

Több amerikai intézmény összefogásával – MIT könyvtárai, a New York-i, a Princeton és a Stanford Egyetem könyvtárai – létrehozott nyílt forráskódú térinformatikai adatok katalógusa. A GeoBlacklight több mint egy szoftver, lehetővé teszi az átfogóbb felfedezés élményét. A közösségről szól, amelyhez különböző módokon lehet csatlakozni. A projekt annál eredményesebb lesz, minél több felhasználó osztja meg metaadatait egymással.

Marja Kokko, Jyväskyläi egyetem -Könyvtárosok, Bölcsészetek és a nyitott Tudomány mozgalom

Előadásában a finn irányelvet követő (Academy of Finland: “As open as possible, as closed as necessary”) Jyväskyläi Egyetem kutatási adatkezelésének (Research Data Management) tervéről beszélt. A Finn Tudományos Akadémia jelmondata adja tevékenységük fő kereteit, hogy legyünk annyira nyíltak amennyire lehetséges, és zártak amennyire szükséges az adatkezelés terén. Szó esett többek között az adat és a kutatási anyagok közötti különbségekről, az etikai és jogi kérdések kezeléséről, a könyvtárosok változó szerepéről, akik a jövőben a passzív szolgáltatói szerepkör helyett egyre inkább az adattudós és társkutató szerepét töltik majd be.

Maciej Piasecki, WRuT (Lengyelország) – CLARIN-PL – Globális és lokális nézőpontok kombinálása a nyelvtchnológiai kutatási infrastruktúra területén a bölcsész és társadalomtudományok számára

Az előadó bemutatta a CLARIN (Common Language Resources and Technology Infrastructure) konzorciumot, amely a humán és társadalomtudományok kutatásait támogatja, ötvözve a helyi és globális nyelvtchnológiai szempontokat. Az előadás bemutatta a központi funkciókat, illetve konkrét példaként a lengyel kutatási infrastruktúra jellegzetességeire összpontosított (CLARIN-PL).

Steven Claeysens, Holland Nemzeti Könyvtár – Mit akarhatnak a digitális bölcsészetek egy könyvtártól? Tapasztalatok a nemzeti könyvtárból

Az előadó a Holland Nemzeti Könyvtár digitális bölcsészetekkel való találkozásának tapasztalatait osztotta meg. Ez az újonnan megjelent terület különleges, innovatív megközelítést kíván. Bár a könyvtárnak bőven van tapasztalata a digitális bölcsész tudósok támogatásában, úgy gondolják, nincs egyetlen fajta egyszerű megoldás a felmerülő igények kielégítésére. Elengedhetetlen a könyvtárosok és a tudósok szoros együttműködése, ha valóban előre szeretnénk mozdítani a digitális könyvtárak használatát a digitális bölcsészet területén.

Stijn van Rossem, Antwerpeni Egyetem – Nagyformátumú digitális infrastruktúrák és felhasználók. Tapasztalatok a CENDARI projekt kapcsán

Az előadó a CENDARI projekt tapasztalatait osztotta meg a hallgatósággal. Bár a digitális bölcsészet területe fejlődik, még mindig úgy tűnik, hogy széles szakadék mutatkozik a jelentős digitális infrastruktúrák és a kutatók között. Ezeket az infrastruktúrákat

gyakran intézmények vagy konzorciumok fejlesztik nemzetközi szinten. A CENDARI (Collaborative European Digital Archival Infrastructure) projekt az Európai bizottság 7. keretprogramja részeként jött létre. Virtuális kutatási infrastruktúra, mely egyesíti Európát és az egész világ levéltári forrásait. Célja, hogy támogassa és ösztönözze a történelmi kutatásokat két, kísérletként kiválasztott időszakban (középkori kultúra és az első világháború). Az előadás a felhasználóknak a digitalizálási projektekben és a digitális infrastruktúrák formálásában betöltött szerepére hívta fel a figyelmet. A főbb kihívások ennek kapcsán az alábbiak: Ki dönti el, hogy milyen eszközöket hoznak létre és milyen projekttel finanszírozzák? Részt vesznek-e ebben a teremtő folyamatban a célközönségként szereplő felhasználók? Mit tanulhatunk az aktuális projektekből? Igen fontos a megbízható felhasználói csoportokkal történő kapcsolattartás. Nagyon jelentős tényező a felhasználói visszajelzések, igények fogadása. Ám végső soron a legfontosabb kihívást mégis az jelenti, hogy miképpen lehet a felhasználó érdeklődését fenntartani.

Pip Willcox, Oxfordi Egyetem – A digitális tudomány művelése: technológia, gondolatok, emberek

2015-ben az Oxfordi Egyetem Weston könyvtárában létrehozta egy digitális tudománnyal foglalkozó kutatóközpontot. Az előadás ismertette a központ stratégiai céljait, gyakorlati célkitűzéseit és a működés első két évének tapasztalatait. A központ szolgáltatási programja bemutatókat, tréningeket foglal magában, melyek ösztönzően hatnak a Bodleian könyvtár digitális gyűjteményeinek használatára.

A központ együttműködik az Oxford nyári egyetemmel, társszervezője a digitális bölcsészet kurzusnak. Szó esett a tudománynépszerűsítő tevékenységek hatékonyságának méréséről, a siker mérésének kihívásairól, mely elsősorban a megfelelő időben alkalmazott, adekvát módszertanon alapuló adatgyűjtéssel függ össze. Kihívásként említik emellett az emberi erőforrás biztosítását, a fenntarthatósági tényezőt, a finanszírozási keretek megteremtését, az irányítási struktúrák megfelelő kialakítását, valamint a fizikai infrastruktúra biztosítását is. A hasonló kutatóközpontok az egyetem részei, gyakran a könyvtár keretei között működnek, ugyanakkor minden esetben egyedi profillal bírnak, melyet az adott környezet körülményei, igényei határoznak meg. Nincs egyszerűen sikeres recept arra, hogy miképp hozzunk létre egy ilyen kutatóközpontot. Sok esetben, az intézmény-specifikus részletek kimunkálása kapcsán, segíthet a hasonló tevékenységeket folytató, ám más intézményekben dolgozó munkatársakkal folytatott folyamatos párbeszéd.

Stefan Schmunk, Göttingeni Állami és Egyetemi Könyvtár – Új feladatok, új szerepkörök: Könyvtárak a digitális bölcsészetek, kutatási adatok és kutatási infrastruktúrák közötti erőterben

Az elmúlt években a digitális fejlődés és átalakulás nemcsak a könyvtárak szerepét változtatta meg, hanem a humán és kultúratudományok kutatásainak szerepköreit is. A kutatási adatok kezelése már nem koncentrálódhat kizárólag a tárolásra és a visszakeresést biztosító hivatkozásra, hanem a módszertani követelményekre is figyelmet kell szentelni. A digitális eszközök és szolgáltatások kidolgozása jelenleg is folyamatban van. Ezek révén folyamatosan lehetővé válik a tudósok számára, hogy adatokat újrafelhasználás céljára hozzanak létre, módosíthassanak azokon, illetve szolgáltatthassák is azokat.

Az előadás a DARIAH-DE projekt koordinátorainak a kutatási infrastruktúrák, a humán és kultúratudományok területén szerzett tapasztalatait mutatja be. Különösen azo-

kat, amelyek szemléletváltáshoz vezettek. A fejlesztési módszerek, eszközök a kutatási infrastruktúrák és adattárak működésétől függenek. Az előadás főként a tudományos követelményekre fókuszált, illetve arra, hogy miképpen ismerték fel azokat a könyvtárak, kutatóintézetek, akadémiák és egyetemek. Izgalmas úton haladunk, a jövőbeni siker pedig csak úgy érhető el, ha a tudósok, könyvtárosok és adattudósok összefognak egymással.

A DARIAH-DE projekt 2011-2018 között kerül lebonyolításra, 17 részt vevő partnerrel, melynek 4 fő témaköre az oktatás, a kutatás, a kutatási adatok és a technikai infrastruktúra. A TextGrid konzorcium 2006-2015-ig formálódott, 10 partner részvételével. Tevékenységének középpontjában a technológiai eszközök, a hosszú távú megőrzést szolgáló repozitóriumok és a témakörhöz kötődő oktatási tevékenység állt.

Pövödör Artúr– Qulto inside: repozitórium alapú közgyűteményi attrakciófejlesztések, esettanulmányokon keresztül

A szekció zárásaként Pövödör Artúr a Qulto cégcsoport képviselőjében olyan egyes digitális könyvtári és múzeumi projekteket mutatott be, ahol az integrált gyűjteménykezelő rendszerekből érkező adatok és tartalmak interaktív újrafelhasználása kerül előtérbe (játékok, útmutatók, interaktív érintőképernyők segítségével).

Kutatási adat és repozitóriumok szekció

Natalie K. Meyers, Center for Open Science – Az újrafelhasználhatóság és a The Open Science Framework

A nyílt, átlátható és reprodukálható tudomány egyre erősebb igényként jelenik meg. A tudományos anyagok megosztása - illetve a kutatási folyamat és a közreműködők átláthatósága - kívánatos, de nem eléggé támogatott célkitűzés.

A megfelelő normák közzététele új, pozitív eredményeket hoz a teljes kutatási jelentéskészítés során. A kutatási folyamat során számos anyagot állítanak elő: adatokat, kódokat és a reprodukálhatóság szempontjából lényeges egyéb anyagokat. Ezek viszont szinte soha nem jelennek meg vagy nem válnak elérhetővé a kutatási publikációkban. A Nyílt Tudományok Központ (Center for Open Science = COS) létrejöttének célja, hogy előmozdítsa és ösztönözze a jó gyakorlatokat. Alapvető fontosságú ennek kapcsán a tudományos közösségek támogatása, a nyílt átfogó tudományos eljárással kapcsolatos metatudományi kutatások elvégzése, valamint a nyílt tudományok művelésének megkönnyítését szolgáló infrastruktúrák építése. Az előadás középpontjában a reprodukálható infrastruktúra és az Open Science Framework (OSF) állt, amely egy ingyenes, nyílt forráskódú webes alkalmazás. Összeköti az információkat a kutatási ciklus minden szakaszában, emellett támogatja az együttműködést, a tartalomkezelést, tárolást, a munkafolyamat megosztást. Segítségével a kutatási folyamatok hatékonyabbá tehetőek, megoszthatók a kulcsfontosságú projekt információk, így mások is használhatják, idézhetik azokat.

Pekka Olsbo, Jyväskyläi Egyetem – A zöld típusú nyílt hozzáférés szolgáltatási modellje Finnországban – Mit, Miért és Hogyan?

Finnország célja, hogy 2017-ben a nyílt tudományban a vezető országok egyike legyen. Alapvető célkitűzésük, hogy 2020-ig minden tudományos cikket szabadon hozzáférhe-

tővé kell tenni Európában. A kitűzött célok eléréséhez, a kiadókkal történő partnerség kialakításához tere kell engedni a nyílt hozzáférés „zöld útjának” is az „arany út” mellett. Finnországban a zöld típusú nyílt hozzáférés előrehaladása 2010 körül kezdődött, de valós eredmények 2015-ig nem születtek. 2015-ben a Jyväskyläi Egyetem és a Kelet-Finnországi Egyetem vezetésével új projektet indítottak. Ennek az volt a célja, hogy magasabb szintre emeljék nemzetközi összevetésben is a zöld típusú nyílt hozzáféréshez kötődő tevékenységeket. A projekt középpontjában a Jyväskyläi Egyetem által létrehozott modell volt. Ez központosított szolgáltatások létrehozásán alapul, és minimálisra csökkenti a nyílt hozzáférési folyamatra fordított erőfeszítéseket. A modell a folyamat során létrehozott metaadatok minőségére is gondot fordít, mivel a minősített metaadatok nélkül a nyílt hozzáférés fejlesztésének elemzése nem lehetséges. A központosított szolgáltatások kereteinek biztosítására az önálló központ 2017-ben jött létre, mely a kutatócsoportok számára koordinálja az informatikai szolgáltatásokat.

A 2015-2016 közötti időszakban a finn repozitóriumokban elhelyezett cikkek száma több mint háromszorosára nőtt. A Jyväskyläi Egyetemen a lektorált cikkek elhelyezésének aránya 16% -ról 53% -ra emelkedett.

Ugyanakkor a kiadványoknak a jelenlegi kutatási információs rendszerben való nyilvántartásba vételére, valamint a cikkek letétbe helyezésére irányuló erőfeszítések jelentősen csökkentek. A metaadatok minősége viszont nagyon magas. Ezért minden kutatót arra ösztönöznék, hogy a Finn Publikációs Fórum listájában szereplő folyóiratban publikáljon. A nyílt tudomány céljainak szerepelnie kell az egyetemek stratégiai céljai között is.

Martine Oudenhoven, LIBER – Könyvtárak a középpontban: Közösségi elkötelezettség növelése a nyílt tudomány irányában

A LIBER – az Európai Kutatási Könyvtárak Szövetsége – az európai kutatási könyvtárak fő hálózata. Az 1971-ben alapított szervezet több mint 400 nemzeti, egyetemi és egyéb könyvtárat foglal magában. A LIBER feladata, hogy segítse a kutatási könyvtárakat a kutatástámogatásában. Missziójuk egyik legfontosabb célkitűzése a nyílt tudomány terjesztéséhez kötődik. Könyvtári szervezatként a LIBER figyelmet fordít a nyitott tudományhoz kapcsolódó kihívásokra, például a szerzői jog és a nyílt hozzáférés kapcsán. A LIBER részt vett a digitális korszak tudásának hozzáféréséről szóló Hágai Nyilatkozat kidolgozásában is. Ez hozzájárul a tényleges adatokhoz és ötletekhez való jobb hozzáférést támogató kutatási közösség megalapozásához. Ezenkívül a LIBER kilenc uniós projektben vesz részt, a nyitott tudomány felé vezető úton lévő akadályok leküzdése kapcsán. Az egyik ilyen projekt az OpenMinTeD, amely nyílt infrastruktúrát épít a szöveg és az adatbányászat számára. Ebben a projektben a LIBER koordinátorként szerepel. Reményeik szerint hatékonyan hozzá tudnak járulni a könyvtárak nyílt tudományt támogató szerepének kiteljesedéséhez.

David Ball, SPARC Europe – tegyük alapértelmezetté a „nyílt” jelzőt Európában

Egy nemrégiben készült SPARC Europe tanulmány kimutatta, hogy sok európai nemzetközi szervezet vesz részt a nyílt tudomány (és a nyílt hozzáférésű) közösségek támogatásában, például a nyílt hozzáférés, a nyílt adatok, a kutatási adatok kezelése vagy a nyílt oktatási erőforrások területén. A minták azt mutatják, hogy bőven rendelkezésre áll

információ, útmutatás. Számos intézmény ajánlásokat fogalmaz meg, oktatást és képzést nyújt. A nemzetközi szervezetek jó helyzetben vannak ahhoz, hogy megkönnyítsék a nyílt tudomány további előrehaladását, amely globális vagy európai érdekű, a nemzetközi jó gyakorlatok megosztása révén is.

Jessica Parland-von Essen, CSC – A nyílt tudomány és kutatás felé Finnországban- Stratégiák és szolgáltatások

Néhány éve a nyílt tudomány a finnországi nemzeti kutatási politika középpontjában áll, s az első eredmények is megjelentek már. A 2014-ben indított „Nyílt Tudomány és Kutatás” projekt a kutatási adatkezelési gyakorlatok széles körű elfogadásához vezetett. Hozzájárult a nyílt hozzáférés és a megfelelő kutatási adatkezelés fontosságának tudatosításához is. A munkát már létező kutatási hálózatokra támaszkodva, a kulturális örökség szektorával együttműködve végezték. Digitális megőrzési és képzési programokat hoztak létre. A projekt fontos része, hogy megfelelő adatokat szolgáltatson a kutatási adatkezelés kapcsán, az adatok és a kutatás teljes életciklusát átívelő módon.

Összegzés

A résztvevők véleménye szerint a konferencia programja idén is magas színvonalú volt. A nyílt hozzáférés gyakorlatának alakulását, a nyílt tudomány művelésének támogatását, a digitális bölcsészetek mint önálló alkalmazási területek megjelenését sok szemszögből tárgyalták. Remélhetőleg ez az építő jellegű diskurzus a következő években is folytatódik majd a könyvtárosok, a technológiai szakemberek, az alkalmazott üzleti technológiák menedzserei, illetve a tudományok művelői között.

**Az összefoglalót készítette:
Virág Gabriella – Lendvay Miklós – Németh Márton**

Jegyzet

1. A konferencián elhangzott legtöbb előadás prezentációja letölthető: <http://ilideconference.schk.sk/wordpress/digital-library-english/conference-presentations/>
-
-

Jáki László

Gondolatok az iskolai önképzőkörök könyvtáiról

Egy korábbi kutatásunk során azt vizsgáltuk, hogy a fiatalok milyen hatások, tényezők nyomán váltak olvasóvá vagy az irodalom művelőivé. Vizsgálódásunk megállapította, hogy a különböző hatások között az iskolai önképzőköröknek és azok könyvtárainak jelentős szerepe volt az olvasás, az irodalom megismerésében és megszeretésében.¹

Jelen írásunkban a teljesség igénye nélkül arra szeretnénk felhívni a figyelmet, hogy a XIX. században az ország több száz önképzőkörében olyan önálló könyvtárak működtek, melyeknek céljuk volt, hogy a könyvekhez való hozzáféréseken keresztül alakítsák, formálják az ifjúság irodalmi érdeklődését, segítsék az olvasás megszeretését.

Kutatásunk egyértelműen bizonyítja, hogy az önképzőköri könyvtárak sok középiskolában hozzájárultak e cél eléréséhez.

Teljességre azért nem törekedhettünk, mert a XVIII. század utolsó évtizedétől a középiskolákhoz kötött, legtöbb esetben tanulói kezdeményezésre létrejött, különböző elnevezéssel működő körök eltérő rendszerben, eltérő körülmények és feltételek között működtek. További nehézséget jelentett, hogy az iskolai könyvtárak és az ott működő önképzőkörök könyvtárai munkája esetenként összerosódott. Ezért írásunkban csak példákon keresztül igyekeztünk vázolni az önálló önképzőköri könyvtárak létrejöttét és működésük jellegzetes vonásait.

Az önképzőkörök természetesen kezdetektől nyitottak voltak az önképzés legrégebb eszközei, a könyvek, az irodalom, az olvasás irányában. Ezt segítették az irodalmi tárgyú pályázatok, azok értékelése, elemzése, jutalmazása, valamint a könyvek hozzáférhetőségének segítése.

Éppen ezért természetes folyamat, hogy a felsőbb szintű tanulmányokat folytató ifjúságnak a művelődés, önművelés iránya iránt különösen érzékeny rétege nem elégedett meg a sokszor már elavult ismereteket közvetítő iskolai tananyaggal, hanem spontán módon szervezkedve az önképzés, az olvasás útjára lépett. Mindezzel szoros összefüggésben kell

említeni az anyanyelv ápolásának, művelésének kérdését, mely a németesítési törekvésekkel szemben a XIX. század elején fontos politikai kérdés volt. A magyar történelemnek ebben a szakaszában a nemzeti kultúra, az anyanyelv, a magyar nyelvű irodalom ápolása alapvető politikai törekvés volt. Karácsony Sándor írta, hogy „az önképzőkörök a politikai harcok hozták létre. Politikum 1790-ben a magyar nyelv problémája, s életre hívja a soproni Magyar Társaságot, de a Deákkúti vármegyéjét is.² Politikum formálja Kövy professzor sárospataki Pánczél vármegyéjét, Péczeli József debreceni körét és a Deákkúti vármegye újjáélesztését az abszolutizmus bukásakor.

A fentiek jegyében a reformkorban gomba módra szaporodó önképzőkörök szinte mindegyikében találunk kezdeményezéseket könyvek beszerzésére, olvasókörök, könyvtárak létesítésére.

Sopronban az első képzőtársaságot 1790. március 20-án alapították Kiss János kezdeményezésére, de már ezt megelőzően levélben fordultak a tudós Péczeli Józsefhez, melyben elpanaszolták, hogy nem ismerik a magyar irodalmat, s kérik tanácsát.

„Kiket tart tiszt. Uram nemzetünk legclassicusabb prózaistáinak s poétáinak, s micsoda renddel következteti őket egymásra? (Az önnön szép munkái s Faludi Ferenc írásai mindnyájunknak esméretesek s kedvesek.) Mi módon és honnét tudhatnám én meg, milyen új virágozni kezdő literaturánknak forróbb kedvelői és buzgóbb gyarapítói, hol laknak azok, micsoda tisztséget s titulust viselnek.”

Péczeli örömmel válaszolt, ami egyben buzdítást is jelentett a kezdeményezők számára. A folyamat megindult, amiről a kezdeményezők értesítették a bécsi folyóiratokat is, akik „szép magyar könyvetskékkel” és a Hadi Történetek első évfolyamának ajándékaival válaszoltak.

Kiss János és tudományoszomjas társai megrendelték csaknem az összes magyar folyóiratot. Talán ezeket az ajándék könyveket tekinthetjük az első önképzőköri könyvtárnak. Az első olvasók között volt Berzsenyi és Petőfi is.

A soproni Evangélikus Lyceum Magyar Társaságának Sass István volt az első könyvtárosa, aki így emlékezett vissza az olvasó Petőfire: „(...) igen jól emlékszem, mily szorgalmas olvasója volt a jelesebb műveknek, az Athenaeum-féle komoly irányú lapoknak, mint vitt el három-négy kötetet egyszerre bő köpenyujjába dugva s katonás nagy léptekkel távozva, meddig böngészhetett hallgatóan egyik-másik műben, hogy kiválasztbassa a legjobbat s mily pontosan hozta vissza az olvasottat. Alig volt a társaságnak szorgalmasabb olvasója nála. A napi kérdések vitatásában, melyek akkor a Vörösmarty, Bajza szerkesztésében megjelenő Athenaeum és társlapjai köréből indultak ki, rendszeren mindig élénken rész vett, határozott, alapos nézetei kellő méltatásban is részesültek. Erős meggyőződése kifogás alá nem eshetett. Komolysága megelőzte korát.”

A soproni könyvtár folyamatosan fejlődött, s a szabadságharc idején már 1550 kötettel rendelkezett. A könyvek beszerzése a Társaság saját költségvetéséből történt, de gyakori volt az ajándékozás is. Decsy Sámuel, a Magyar Kurír szerkesztője például csak a posta költséget kérte lapja megküldéséhez. De az ajándékozók között volt a Társaság korábbi főjegyzője, Bajza József, Festetics György, a keszthelyi Georgikon alapítója és még sorolhatnánk. Sopronban különben szabály volt, hogy minden távozó tag egy könyvet ajándékozzon a könyvtárak.⁴

Sopron után a reformkorban sorra nyíltak meg az önképzőkörök, melyek mindegyike valamilyen formában, Sopronhoz hasonlóan, kapcsolatban volt az olvasással, könyvekkel, azok megismertetésével.

Pápán az Olvasó Társaságból alakult ki 1841/42. tanévben az ifjúsági képzőtársaság. A társaság elnöke Tarczy Lajos tanár volt. Jellemző epizód a Képzőtársaság szemléletére, hogy a börtönből szabadult Kossuth könyvét „félbőrbe kötve” helyezték el a könyvtárba. Komjáthy Aladár a Képzőtársaság történetével foglalkozva megállapította, hogy „Sok gondot fordítottunk könyvtárunkra, mert tagjaink önképzése nagy részben innen indul ki.” A tudatos könyvtárfejlesztést azzal is indokolták, hogy az „utánunk következő nemzedéknek maradandót és értéket tudjunk adni.”⁵

Marosvásárhelyen 1834-ban alakult az Olvasó Társaság. A Jegyzőkönyv így számolt be erről: „A lelkesedés érzésétől körül örvendezve ezen Tanuló Intézet kebelében Társaságban öntöttük magunkat e' folyó 1834ik év September 2ik napján, a közös művelődés céljából; melyre vezető utak a közönséges olvasások, és az azokra tett észre vételeknek vitatásai léznek. Az Egyesség és Áldás koronázzák e szent igyekezetet.” A fenti idézet azt a lelkes légkört is tükrözi, mely jellemezte a reformkori önképzőkörök alapítását és működését. Az alakulás után a vezetőségének első dolga volt kapcsolatba lépni a könyvkereskedőkkel, hogy minél hamarabb hozzájuthassanak a szükséges könyvekhez.” Egy későbbi jegyzőkönyv a beszerzett könyveket is ismertette, ami jól bizonyítja a társaság vezetőségének igényességét. A beszerzett könyvek között többek között Széchenyi, Weselényi, Bölöni Farkas, Kiss János, Vörösmarty Mihály, Fáy András könyvei találhatók.⁶

Kolozsváron különböző próbálkozások után az 1830-as években jött létre a „Kolégymbéli Olvasó Társaság”. Az első ülés jegyzőkönyvének címlapján büszkén hirdetik „Virad, haladjunk előre.” Az ülésen megfogalmazzák, hogy „Nem örömet szeretünk hátramaradni..De pusztá magányban a lelki erő szunnyadoz – társalkodás fejt ki azt – különösen a könyvekkel való társalkodás, melyekből indító okokat – ki fejtéseket, következtetéseket tisztán láthatunk, s ez okozta azt, hogy Társaságot igyekeztünk alapítani, egy olvasó Társaságot.”

A célok között első helyen szerepelt a könyvek vásárlásának szándéka: „Célja a társaságnak több nyelven írt jeles könyvek, hírlapok és folyóiratok szerzése, közös használása, utóbbiaknak együtt s magyarázva olvasása, azok feletti eszmecserelés. A könyvtár működését több alkalommal is szabályozták. 1869-ben ismételten rögzítették, hogy az egyetlen célja „önképzés olvasás által. E cél elérését lehetővé teszik a jó választással megrendelt könyvek, hírlapok, tudományos és szépirodalom folyóiratok.” E szabályok előírták, hogy egyszerre csak öt könyv kölcsönözhető, és a kölcsönzési idő 10 nap. Az olvasóteremben tilos volt a dohányzás, a zavaró társalgás, hangoskodás. Előírás rögzítette azt is, hogy „A teremben a főveget le kell venni.” Figyelemre méltó kezdeményezés volt, hogy a kolozsvári és a torai önképzőkörök könyvtárak együttműködtek és a fölős példányaikat egymással kicserélték.⁷

A debreceni református kollégiumban 1834-ben alakult Olvasó Társaság. A céljukat így határozták meg: „a kollégiumbeli ifjak magok közt Olvasó Társaságot alakítottak újabb magyar írók megszerzése céljából. Könyvtárukat a régi séniori szobában helyeztették el; évi tagsági díj két váltó frt.”⁸

A Késmárki ág. Hitv. ev. lyceumban több reformkori kezdeményezés volt, de erről pontos információk nincsenek. Az viszont bizonyos, hogy 1878 után Votisky Károly elnök a tagok évi befizetéséből könyvtárat alapított „mely évenkénti bevásárlások- és ajándékozásokból gyarapodik.” Az önképzőkör 1891-ben megfogalmazott célja volt, hogy

„Tanuljanak meg az ifjak első sorban nagy íróink és költőink műveit olvasni, mi által a nemzeti irodalom magasabb eszmei tartalmat és magasabb lendületet nyer.”⁹

Pesten az ág. Hitv. Evangélikus főgimnáziumban az Arany János önképző kör 1862-ben alakult a növendékek „kívánsága és buzgósága folytán”. A mérsékelt tagsági díjból részint a legjobb dolgozatokat jutalmazták, részint magyar klasszikus szépirodalmi műveket vásároltak.¹⁰

Az önképzőkörök könyvtárait a tagok által megválasztott „könyvtárnokok”, „könyvtárőrök” működtették. Volt, ahol egyedül, volt, ahol segítséggel végezték munkájukat. Funkciójuk általában két-három évig tartott, hiszen önképzőkörök tagjai csak felsőbb osztályosok lehettek. Az eperjesi Collégiumban a szabadságharc előtt már 500 fölött volt a könyvek száma, azokat két könyvtáros irányította.

Szegeden a Horváth Cyrill Önképzőkörben 1878-ban ugyancsak főkönyvtáros volt, majd 1893-ban a főkönyvtáros munkáját Zimányi Lajos alkönyvtáros segítette, aki később premontrei kanonikként vált ismertté.¹¹

A budapesti VI. kerületi Főgimnázium önképzőkörének alapszabálya írásban rögzítette a könyvtáros feladatait. E szerint „A könyvtárnok a VIII. osztályból választatik. Tiszte a kör könyveit átvenni, azokat jegyzékbe iktatni s rendben tartani. Ő ügyel fel a könyvek kiosztásánál s épségük felett őrködik. A tanév végén általános könyvtári jelentést tesz.” Az alapszabály azt is előírta, hogy az önképzőkör évi bevételeinek felét köteles könyvbeszerzésre fordítani „oly módon, hogy a vezető tanár a tisztviselői karral s beszerzendő könyvek felett határoz.”¹²

Kolozsváron az Unitárius Kollégiumban 1834/35-ben a könyvtárnok mellett még egy hírlapolvasót is választottak. Kuncz Aladár irodalmi pályafutását nagyban meghatározta, hogy a kolozsvári Pázmány Péter Gimnáziumban aktívan tevékenykedett az önképzőkörben, ahol a könyvtárosi funkciót is betöltötte.¹³

Aligha szükséges bizonyítani, hogy a 16-18 éves fiatalok könyvtárosi funkciója számos előnnyel járt. A könyvek megismerése, rendezése, kölcsönzése felelősségteljes feladat volt, ami a továbbiakban nyilván befolyásolta a könyvhöz való viszonyukat. Ugyanebben az időben a kolozsvári róm. kath. főgymnasiumban az önképzőkörnek nem volt könyvtára, de az alapszabályban rögzítették, hogy a körnek feladta az ifjúsági könyvtár támogatása.

A könyvek beszerzéséről a tagság döntött, de voltak helyek, ahol ehhez tanári hozzájárulás is kellett. A könyvek beszerzésének módja, mennyisége, a beszerzés gyakorlata eltérő volt. Voltak önképzőkörök, ahol a gyarapodás zömét a tagság vagy más támogatók biztosították, megint máshol az önképzőkörök bevétele biztosította a könyvtári állomány gyarapítását. Sok önképzőkör tagsági díjból vagy különböző rendezvények, színházi előadások bevételeiből fedezte a vásárlást.

Ugyancsak gyakori volt, különösen a reformkorban, hogy kiadók, szerkesztőségek segítettek, támogatták az önképzőkörök könyvtárait. Az ajándékozások önmagukban is bizonyítják az önképzőkörök elfogadottságát, népszerűségét.

1873-ban a nagyszombati érseki főgymnasium a Szent István Társulattól kért és kapott könyveket.¹⁴

Selmecen a tagok kötelesek voltak a könyvtárt gyarapítani, de a könyvek nem lehettek „erkölcsrontók”.¹⁵

A kisújszállási Református Főgymnasium Arany János Önképzőköre 1893/94-ben alakult, de már az első évben 5 könyvvel lerakták a könyvtár alapjait.¹⁶

A késmárki ev. Lyceum magyar önképzőköre törekedett a reformkori magyar irodalom minél alaposabb megismertetésére „és e célból az ezen korszak irodalmát és történetét tárgyaló műveket megismertetvén, ezek megszerzését és a tanulmányozását ajánlá.”¹⁷

A budapest X. kerületi Tisztviselőtelepi Gimnázium Széchényi Önképzőkörének az 1913/14. tanévben négyszáznál több olvasója volt, és a könyvvállomány meghaladta a négyszázat.

A Pesti Evangélikus Gimnázium Önképzőkörének könyvtárát Taubner Károly tanárnök alapozta meg 33 könyvvel. Vörösmarty, Bajza, Toldi és Jósika ajándékkönyveit további ajándékok 125 darabra emelték. A könyvtár a századfordulón 117 rendes és 28 olvasó tagot tartott nyilván. A kölcsönzött kötetek száma 1246 volt. Érdekes gyakorlat volt, hogy nyilván az utánpótlás biztosítása érdekében az önképzőkori könyvtárat az alsóbb osztályos, nem önképzőkori tagok is használhatták.¹⁸

Ugyancsak Pesten a kispapok társaság alapításakor (1830) a tagok adták össze az első könyveket; majd minden hónapban az öt garasos tagdíjból vásároltak könyveket.

Szegeden a Horváth Cyrill Olvasó Társaságnak alapításakor a város 100 könyvet ajándékozott, de ez a szám folyamatosan emelkedett és az 1895/96. tanév végén meghaladta az ezer kötetet. Ezen kívül az Önképzőkör előfizetett a *Magyar Nyelvhőrré*, a *Századokra*, a *Történelmi Életrajzokra*, a *Philologiai Közlönyre* és a *Természettudományi Közlönyre*.¹⁹

Az eperjesi Kisfaludy Önképző Körnek 1827/28-ban 50 könyve volt, de pár év alatt már 389 könyvvel rendelkeztek. Itt is, mint több helyen, a város lakóinak is kölcsönöztek. Az állományt gyarapításához „neves emberek” (Vörösmarty, Bajza, Döbrentei, Czuczor, Toldy) is hozzájárultak. A Kör pénzügyi bevételét jutalmazásokra és könyvek vásárlására fordította. 1893/94. tanévben például Shakespeare, Malonyai, Munkácsy műveit vették meg, valamint előfizettek az *Urániára*, *Természettudományi Közlönyre*, *Budapesti Szemlére* és az *Én Újságomra*.²⁰

Mint ahogy azt az eperjesi példa is mutatja, az önképzőkori könyvtárak többsége folyóiratokra is előfizetett. Pápán például az Önképzőkör a napilapokon kívül 10 rangos folyóiraatra fizetett elő. Az előfizetéseket a március 15. alkalmával bemutatott színházi előadás befolyt összegéből biztosították. Az előfizetett folyóiratok: *Vasárnapi Újság*, *Új Idők*, *Budapesti Szemle*, *Magyar Figyelő*, *Huszadik Század*, *Kultúra*, *Uránia*, *Művészet*, *Természettudományi Közlöny*, *Protestáns Szemle*.²¹

Sepsiszentgyörgyön a folyóiratokra való előfizetést négytagú testület hagyta jóvá. 1904/5. tanévben az előfizetett folyóiratok nagy száma és tartalmi megoszlása önmagában is figyelmet érdemel, hiszen bizonyítja az önképzőkörök szellemi-politikai nyitottságát:

Politika: *Magyar Nemzet*, *Pesti Hírlap*, *Székegy Nemzet*, *Magyar Szó*, *Budapesti Hírlap*.
Szépirodalom: *Vasárnapi Újság*, *Magyar Szalon*, *Új Idők*, *Magyar Nyelvhőr*.
Élelapok: *Borszem Jankó*, *Mátyás Diák*.
Ifjúsági lap: *Tanodai Lapok*.²²

A kolozsvári unitárius collégium első könyvei között Goethe és Schiller művei mellett az Aurórárt is megtaláljuk. A könyvtár állományát nagyban segítette ifj. Tiltsch János könyvtáros, aki „saját jó szándékú kötelezettségénél fogva, ez éven kezdődve (1834) minden általa kiadott művet ingyen küldött meg a társaságnak.” A könyvtár fejlesztését

segítette, hogy 1938-ban már külön olvasótermet kaptak, s akkor a könyvek száma meghaladta a félezeret.²³

Az önképzőkörök megrendelt folyóiratai természetesen korszakonként változtak, bővültek. Amíg kezdetben az irodalmi, politikai, társadalomtudományi folyóiratok domináltak, addig a XIX. század végétől megjelentek a természettudományi folyóiratok is. A fehértemplomi főgimnázium önképző és olvasóköre az 1904/5. tanévben a következő folyóiratokat rendelte meg: *Művészet*, *Új Idők*, *Vasárnapi Újság*, *A hét*, *Tanulók Lapja*, *Budapesti Hírlap*, *Századok*, *Természettudományi Közlöny*, *Természet*, *Mathematikai Lapok*, *Magyar Chemiai Folyóirat*, *Állattani Közlemények*, *Növénytani Közlemények*, *Zászlónk*, *Délvidéki Ifjúsági Lapok*, *Amatőr*.²⁴

Tamási Áron a székelyudvarhelyi Gimnáziumban önképzőköri tag volt, ahol a tagok saját költségükön előfizettek Herczeg Ferenc szerkesztette *Új Időkre* és a *Zászlónkra*. Tamási az önképzőkörben ismerhette meg a *Zászlónkat*. A folyóiratban kiírt pályázatokból hármat is megnyert, s ez így szerzett önbizalom bizonyára meghatározta Tamási további írói életútját.²⁵

Az önképzőköri könyvtárak belső élete igen élénk volt. A gyakori üléseken többek között külön napirendi pont volt a könyvek beszerzése, a beszámoló a könyvtári munkáról, illetve a döntések a kölcsönzés módjáról. Így azon túl, hogy a tagok könyvekhez jutottak, megismerték a könyvtárak működési mechanizmusát. Kezdetben az önképzőkörök, illetve azok könyvtárainak működését a tagság, majd az iskolák tanári karai szabályozták. Ez a gyakorlat fokozatosan megváltozott. Az abszolutizmus kezdetén az önképző- illetve az olvasókörök működését betiltották, bár tudjuk, hogy egyes helyeken ezt kijátszották. A kiegyezés után a tanulók által kidolgozott alapszabályokat a tantestület, az iskola igazgatója a tankerületi főigazgatóhoz terjesztette fel jóváhagyás végett. Ezek az önképzőkörök azonban céljukban, szervezetükben közel sem voltak azonosak a XIX. század elején alapítottakkal.

Rövid, közel sem teljes összeállításunkban arra kívántuk felhívni a figyelmet, hogy az iskolával kapcsolatos, különböző elnevezéssel működő önképző társaságokban a XVIII. század végén egy olyan folyamat indult meg, amely meghatározta az ifjúságnak a könyvvel, olvasással való találkozását. Ez pedig olyan pozitív következményekkel járt, melynek bemutatása messze meghaladja írásunk kereteit.

Jegyzetek

1. Jáki László: Önképzőköri bírálatok az irodalom megszerettetésében. Könyv és Nevelés, 2012. 4. sz. 42-47. p. A diáktársaságokkal és ezen belül az önképzőkörökkel tudományos igényességgel foglalkozik Bodolay Géza Irodalmi diáktársaságok 1785-1848 című munkája (Bp. 1963).
2. Deákút Sopron melletti forrás. 1827-ben a líceum ifjúsága a nemzeti érzés ápolására egyesületet hoztak létre Deákkúti Vármegye néven. A forrás melletti emléktáblán Pröhle Károly teológiai professzor sorai voltak olvashatók: „Ég vándora, szellő, mit e fok susognak, Vidd hírül észak-, dél-, kelet-, és nyugatnak, Hogy ezeréves régi hazájáról A magyar le nem mond soha szent jogáról.” Szabad Béla szerk.: A pápai ref. kollégium főiskolai ifjúsági képzőtársulat jubileumi emlékkönyve. 1841-1941. Pápa, 1941. 43. p. Lásd még Csaba József: Emlékek és gondolatok a Deákkútnál. A soproni líceum. Sopron, 1986. 258-262. p.

3. Idézi Benkő László: A soproni Nemes Magyar Társaság. Sopron, 1940. 4. p. Kiad. a Soproni Magyar Társaság.
4. Kováts Sándor: A soproni ev. lyceumi Magyar Társaság története. 1790-1890. Sopron, 1890. Kiad. Magyar Társaság.
5. A pápai ref. kollégium főiskolai ifjúsági képzőtársulatának jubileumi emlékkönyve. 1841-1941. Pápa, 1941. 43.p. A képzőtársulatról lásd még Lamperth Géza: A pápai ref. főiskola története. Pápa, 1931.
6. Benkő Samu: A marosvásárhelyi kollégium diákjainak művelődési törekvései a múlt század harmincas éveiben. Bukarest, Tudományos Könyvkiadó, 1957. 43. p.
7. Török István: A kolozsvári ev. ref. Collegium története. Kolozsvár, Stief Jenő és Társa, 1888.
8. Erőss László: Rövid és általános áttekintés a debreceni református főiskolán lévő „Magyar Irodalmi Önképző Társulat” multja felett. Debrecen, 1880. 48 p.
9. A késmárki ág. hitv. ev. ker. lyceum története. Ért. 1891/2. Késmárk, 1892. 14. p.
10. Heckenast Gusztáv: A budapesti ev. gimnázium Arany János Önképzőkörének története. 1845-1941. Bp., 1941. 21. p.
11. Diósi Géza: A Horváth Cyrill önképzőkör. Olvasó Társaság története. 1840-1940. Szeged, Dugonics Gimn. évk., 1940.
12. Heckenast Gusztáv i.m.
13. Kozma Ferencz: Kolozsvári Unitárius Collégiumi ifjúsági olvasó és irodalmi körének Múltja. Kolozsvárott. 1867. 53. p.
14. Koszorú. A Nagyszombati Érseki Főgymnasium Önképző Kör évkönyvbe. Nagyszombat, 1873. 75. p.
15. Breznyik János: A selmecbányai ág. hitv. evang. Egyház és lyceum története. Selmec, 1889. II. 228. p.
16. Pruzsinszky Pál: A kisújszállási ev. ref. Főgymnasium története. Mező-Túr, 1896. 34. p.
17. Késmárki ev. lyceum évkönyve, 1892/93. Késmárk, 1892. 16. p. Ries Lajos Könyvnyomdája.
18. Heckenast Gusztáv i.m.
19. Eperjesi kir. kath. Gimnázium évkönyve 1893/94. Eperjes, 1894. Kiad. Kósch Árpád Könyvnyomdája. Eperjes. Az önképzőköréről lásd még? X-s: Az eperjesi magyar társaság ügye. Athenaeum, 1831. 398-399.p.
20. Szabadi Béla: A pápai Főiskolai ifjúsági Képzőtársaság jubileumi emlékkönyve. Pápa, 1941.
21. A sepsiszentgyörgyi Mikó Kollégium története. Sepsiszentgyörgyi Mikó Kollégium értesítője, 1908/09. Sepsiszentgyörgy, 1909. Kiad. Jókai Ny.
22. Kozma Ferencz i. m. 42. p.
23. Fehértemplomi m. kir. áll. Főgymnasium ért. 1904/5. Fehértemplom, 1905. 18-19. p.
24. Tamási Áron diákévei. Új Horizont, 1997. 4. sz. 110. p.

Dobosné Brezovszky Anikó

Olvasás – könyv – könyvtárhasználat Somogyi-könyvtári felmérés a középiskolások könyv- és könyvtárhasználati szokásairól

Előzmények, módszertan

A szegedi Somogyi-könyvtárban évek óta tapasztaljuk azt a tendenciát, hogy míg a gyermekek (óvodások, általános iskolások) szívesen és sokat járnak könyvtárba egyénileg és szervezett keretek között is, addig a középiskolásokra ez már sajnos nem jellemző. Ez nem helyi specialitás, hanem országos (sőt, nemzetközi) tendencia, mégis kíváncsiak voltunk arra, hogy ennek milyen okai lehetnek, és mivel tudnánk ráirányítani ennek a korosztálynak a figyelmét a könyvtári szolgáltatásokra, lehetőségekre.

Az olvasási szokásokat folyamatosan vizsgálják Magyarországon. A KSH, a Szonda Ipsos és a TÁRKI felmérésein kívül **érdemes kiemelni még az alábbi kutatókat, akik kifejezetten a fiatalok olvasási szokásaira fókuszáltak:** Péterfi Rita (*A Harry Potter nemzedék és a könyvek*), Hevérné Kanyó Andrea, Gombos Péter, Kiss Gábor (*A netgeneráció olvasási attitűdje*), Barátné Hajdu Ágnes (*Diákok olvasási szokásai két szegedi középiskolában*), Magyarné Fazekas Ágnes (*Vizsgálatok 15–16 éves tanulók olvasási és médiahasználati szokásairól*), Tóthné Szűcs Éva (*Nyíregyházi középiskolások olvasási szokásai*). Kutatásaik kissé eltérnek ugyan egymástól kérdésfeltevésben, a korosztály pontos meghatározásában, de több ponton van átfedés is közöttük, ami az összehasonlítást lehetővé teszi.

Egy 2012-es Szonda Ipsos-felmérés szerint „A fiatalok több mint egynegyede – 28 százaléka – soha nem olvas könyvet. További 35 százaléknyan is csupán néha-néha – saját bevallásuk szerint ritkábban, mint havonta – vesznek kezükbe valamilyen kötetet. A 18-25 éves korosztály közel kétharmada, 63 százaléka tehát lényegében a könyvektől függetlenül éli az életét. Legtöbben, 55 százaléknyan az időhiányra hivatkoztak, de sokan, 45 százaléknyan elismerték, hogy nem érdekli őket a könyv. Viszonylag nagy arányban –

32 százalékban – azt említették, hogy nem köti le őket az olvasás, 31 százalék pedig azzal mentette fel magát, hogy drágák a könyvek.”¹

Jelen felmérés érinti ugyan az olvasási és azon belül az eszközhasználati kérdéseket is, de a fókuszában a könyvtárhasználat és annak a motivációja, gátló tényezőinek a felkutatása állt, hiszen mi azt szeretnénk volna megtudni, hogy miért járnak – nem járnak a diákok könyvtárba, illetve hogy mivel tudnánk őket becsalogatni, hogyan tudnánk számukra vonzó tevékenységeket, szolgáltatásokat kínálni, hogy felnőttként is olvasók maradjanak.

Nagyon fontos szempont volt számunkra az is, hogy ne csak azokat a középiskolásokat szólítsuk meg a kérdéseinkkel, akik beiratkozott könyvtári tagok (őket már valamilyen igény idehozta), hanem szeretnénk volna elérni a könyvtárunkba nem járókat is, hogy megtudhassuk az ő véleményüket is. A felmérést azokban a szegedi középiskolákban végeztük el, amelyekkel a könyvtár közösségi szolgálat teljesítésére korábban együttműködési szerződést kötött. Az adatközlési kedv fokozása érdekében 1 óra közösségi szolgálatot igazoltunk a válaszolóknak. A felmérésben részt vevő diákok kétharmada nem tagja a Somogyi-könyvtárnak, 37%-uk pedig egyáltalán nem jár könyvtárba (az iskolai könyvtárat is beleértve).

A felmérés módszertani előkészítésében és a kérdőív kidolgozásában nagy segítségünkre volt Péterfi Rita olvasásszociológus. Az ő javaslatára hívtunk össze fókuszcsoporthoz beszélgetéseket, hogy kötetlen légkörben szerezzünk információkat a diákoktól a felmérési témában, amelyeket később beépítettünk a felmérésbe is. Sok prekoncepció már ezeken a találkozásokon megdőlt, ami nagyban segítette a jól megfogalmazott kérdésfeltevést a későbbiekben.

A 2016. október 21. és november 6. közötti időszakban egy online kérdőív segítségével mértük fel a szegedi középiskolások (14–20 évesek) szabadidős, olvasási és könyvtárhasználati szokásait. Az esetek többségében a diákoknak az előre megadott válaszlehetőségek közül kellett az általuk leginkább igaznak vélt állítást kiválasztani, de nyitott kérdéseket is feltettünk. Megkértük a fiatalokat arra, hogy ne sokat töprengjenek, hanem haladjanak lendületesen, hiszen az első benyomásaikra vagyunk kíváncsiak. A válaszadók névtelen volt, de a közösségi szolgálat leigazolása miatt az iskola neve és egy szabadon választott jelszó megadását kértük. A kérdőívre 432 válasz érkezett 14 középiskolából. A válaszadók nemek szerinti megoszlása közel azonos volt (lány 50,9%, fiú 49,1%). A felmérésben részt vevők 90%-a gimnáziumi és szakgimnáziumi osztály tanulója, 10%-uk pedig szakközépiskolába és szakiskolába járt.

A szabadidős tevékenységekről

A felmérés egyik kérdése arra irányult, hogy megtudjuk, *milyen az olvasás helye a szabadidős tevékenységek sorában.*

SORREND	VÁLASZ	EREDMÉNY
1.	zenét hallgatok	78%
2.	barátokkal vagyok	65,5%
3.	számítógépezek, közösségi oldalak, szerepjátékok	65%
4.	filmet nézek (otthon vagy moziban)	56%
5.	olvasok (könyvet, újságot, elektronikus tartalmat pl. interneten)	48%

SORREND	VÁLASZ	EREDMÉNY
6.	sportolok	43%
7.	televíziót nézek (pl. sorozatot)	37%
8.	sétálgatok a városban	22%
9.	fotózok	18,5%
10.	rajzolok	18%
11.	nincs szabadidőm	8%
12.	egyéb (verset írok, blogolok, hangoskönyvet hallgatok, színjátszással foglalkozom...)	29%

Jelen felmérés kérdeztetteinek leginkább kedvelt szabadidős tevékenységei részben aktív, társas tevékenységek: a korosztályi sajátosságokból adódóan ez elsősorban a kortársakkal való együttlételet jelent, de a válaszokból az is kitűnik, hogy egyre nagyobb azoknak az aránya, akik otthon, magukban töltik a szabadidejüket, legfeljebb virtuálisan vannak együtt a barátaikkal. Örömeinkre viszonylag sokan válaszolták, hogy olvasnak, de fontos megjegyezni, hogy az olvasás fogalmát itt kiterjesztettük minden olyan tevékenységre, amihez olvasás szükséges (pl. online olvasás, egyéb elektronikus tartalmak olvasása). A válaszadók közel fele sportol is a többi tevékenysége mellett, viszont művészeti tevékenységet kevesen űznek. Érdekes megjegyezni, hogy a felmérés során hangsúlyosabban jelent meg a szabadidő hiánya a könyvtárhasználati kérdéseknél, mint az olvasásnál („ha lenne több szabadidőm, akkor jönnék könyvtárba is”).

Számítógép – internethasználat

A szabadidős tevékenységekre adott válaszokból kitűnik, hogy a számítógép-használattal összefüggő tevékenységek igen előkelő (3.) helyen állnak a középiskolások körében. Ezért kérdeztünk rá arra, hogy milyen weboldalakat látogatnak rendszeresen, milyen elektronikus tartalmak iránt érdeklődnek leginkább.

A közösségi oldalak látogatása kiemelkedik a többi válaszlehetőség közül (87%), ezen kívül sokan (49,3%) választották még a hírportálok olvasását, 28,2% a technikai újdonságokról és 25% a sportról szóló oldalak követését. Ebben a kérdésben érdekes volt megfigyelni a fiúk és lányok válaszadásait. Mindkét nemnél az első két helyen a közösségi oldalak és a hírportálok állnak, a további sorrend azonban jelentősen eltér: a lányoknál a sztárvilágról szóló oldalak követése emelkedik ki (18,7%), míg a fiúk a technikai újdonságokról és a sportról olvasnak szívesen az interneten keresztül. A kérdésre adott válaszok megerősítettek bennünket azzal kapcsolatban, hogy ezzel a korosztállyal leginkább a közösségi oldalakon keresztül tudunk kapcsolatba lépni, ott tudjuk eljuttatni hozzájuk az információkat.

Az olvasásról

Olvasásra fordított idő

Mindezek után következzenek az olvasással kapcsolatos kérdések. Arra a kérdésre, hogy naponta átlagosan *mennyi időt töltenek olvasással a kötelező tananyagot kívül, az alábbi eredmény született: 45,4% 30 percnél kevesebbet, 34% kb. 1 órát, 12,3% 1–2 óra között, 8,3% pedig 2 óránál többet olvas.*

A válaszadók többsége fél óránál kevesebbet olvas naponta, amennyiben nem számítjuk be a tanuláshoz kapcsolódó olvasási tevékenységet.

Olvasás a szöveg hordozója szerint

Arra is kíváncsiak voltunk, hogy milyen formában (hagyományosan, nyomtatott formában vagy elektronikusan, valamilyen IKT-eszköz használatával) olvasnak a diákok.

Könyvek esetében többnyire hagyományos, nyomtatott formátumban olvasnak a legtöbben (65,5%), és kevesebben teszik ezt elektronikusan (34,5%). Más arányokat kaptunk az újságok, folyóiratok olvasási módjánál, ahol a válaszadók többsége (42,6%) „elektronikusan olvas híreket”, míg kisebb százalékuk (31,3%) a „hagyományos, nyomtatott sajtó” részesíti előnyben, 26,2%-uk pedig egyáltalán nem olvas folyóiratokat.

Az olvasott könyvek téma szerinti megoszlása

Annak érdekében, hogy képet kaphassunk a korosztály olvasmányairól, megkérdeztük, hogy *milyen témájú könyveket olvasnak általában*. Több választ is megjelölhettek a diákok.

SORREND	TÉMA	EREDMÉNY
1.	fantasyt	39%
2.	ifjúsági regényt	33%
3.	kalandregényt	28%
4.	romantikus regényt	27%
5.	nem olvasok könyvet	24%
6.	krimit	22,5%
7.	vicces könyvet	17%
8.	pszichológiai témájú könyvet	15%
9.	ismeretterjesztő könyvet	12%
10.	önsegítő, önismereti könyvet	9%
11.	verseskötetet	9%
12.	drámát	7%
13.	pályaválasztással kapcsolatos könyvet	3%

Megállapítható, hogy a leginkább közkedveltek a fantasyk, az ifjúsági regények, a kalandos és romantikus történetek, valamint a krimik. Legkevésbé a verseket, drámákat és a pályaválasztással kapcsolatos könyveket olvassa ez a korosztály. Az 5. helyen áll a „nem olvasok könyvet” válasz 24%-al, ami azt jelenti, hogy ennek a korosztálynak az egynegyede a tanuláson kívül nem vesz más könyvet a kezébe. Ez az adat hasonlít a fent idézett 2012-es Szonda Ipsos-felmérés eredményéhez: „*A fiatalok több mint egynegyede – 28 százaléka – soha nem olvas könyvet.*”

A felmérés során kíváncsiak voltunk arra is, hogy *milyen ajánlás/javaslat alapján választanak maguknak a fiatalok olvasnivalót*. 1-től 6-ig lehetett rangsorolni a megadott válaszokat (az 1-es a leginkább, a 6-os a legkevésbé jellemző).

SORREND	AJÁNLÓ	1. HELYEN MEGJELÖLVE
1.	a barátok, ismerősök ajánlása	25%
2.	az újságban/interneten olvasottak	18,5%
3.	könyvesbolti kirakatban szereplő ajánlások	18%

SORREND	AJÁNLÓ	1. HELYEN MEGJELÖLVE
4.	könyvtárosok ajánlása	13,5%
5.	szülők ajánlása	13%
6.	tanárok ajánlása	12%

Ez az eredmény tükrözi a korosztályi sajátosságokat: a kortársak véleménye erősen befolyásolja őket az élet minden területén, így az olvasnivalók kiválasztásánál is. Ezért is tartjuk fontosnak, hogy a könyvtárakban is adjunk teret annak, hogy egymásnak ajánlhasanak könyveket a fiatalok, illetve el kellene azon is gondolkozni, hogy a könyvtár közösségi oldalain milyen formában tudnánk ezt az egymásnak való ajánlást megvalósítani.

A továbbiakban rákérdeztünk arra is, hogy *honnan szerzik be a kötelező és ajánlott olvasmányokat* a középiskolások.

SORREND	AJÁNLÓ	1. HELYEN MEGJELÖLVE
1.	könyvesbolt	21%
2.	„egyéb” könyvtár (nem iskolai)	17%
3.	otthoni/családi könyvgyűjtemény	17%
4.	internet (elektronikus formában)	17%
5.	iskolai könyvtár	16%
6.	baráti/ismerősi kör	12%

SORREND	AJÁNLÓ	ÁTLAGOLT MUTATÓ
1.	otthoni/családi könyvgyűjtemény	3,16
2.	könyvesbolt	3,29
3.	internet (elektronikus formában)	3,31
4.	iskolai könyvtár	3,37
5.	baráti/ismerősi kör	3,42
6.	„egyéb” könyvtár (nem iskolai)	3,43

Bár viszonylag sokan bejelölték az első helyen, hogy könyvtárból szerzik be az olvasmányukat, az átlagolt mutató alapján mégis azt kell mondani, hogy a könyvtárak az utolsó helyeken állnak a listában. Kicsit jobb a helyzet, ha a többféle könyvtártípust együttesen vizsgáljuk, mert így azt mondhatjuk, hogy a 4. helyen állnak a könyvtárak 3,4-es mutatóval. Érdekes megfigyelni azt is, hogy míg az ajánlásokban egyértelműen a baráti, ismerősi ajánlások vezetnek, addig a beszerzési források között ez az utolsó.

Olvasás – motiváció

A felmérés során szerettünk volna az olvasás és a könyvtárhasználat motivációjára is rákérdezni, és ennek érdekében asszociációs, nyitott kérdéseket tettünk fel. Arra a kérdésre, hogy *mi jut eszébe a diákoknak az OLVASÁS szóról*, az alábbiak voltak a leggyakoribb válaszok:

SORREND	FOGALOM	EREDMÉNY
1.	könyvek	28,8%
2.	pihenés/kikapcsolódás	11,4%
3.	fantázia/képzelet	6,5%

SORREND	FOGALOM	EREDMÉNY
4.	élmény/öröm/boldogság	4,7%
	szabadidő	4,7%
5.	betűk/szavak/szöveg/írás	4,2%
6.	tudás/információszerzés/ismeretszerzés	4%
7.	szórakozás	3,7%
8.	unalom	3,5%
9.	tanulás	3,2%
	új kaland/fiktív világ	3,2%
10.	szókincs	2,7%

A könyvtár nem szerepel a leggyakoribb válaszok között, a válaszadók mindössze 1%-a írta, hogy az olvasásról a könyvtár jut eszébe. Arra a kérdésre, hogy *mi jut eszébe a diákoknak a KÖNYVTÁR szóról*, az alábbiak voltak a leggyakoribb válaszok:

SORREND	FOGALOM	EREDMÉNY
1.	könyvek	45,7%
2.	csend/nyugalom	22,7%
3.	Somogyi-könyvtár	2,8%
	könyvespolc	2,8%
4.	könyvillat	2,6%
5.	könyvkölesönzés	2,4%
6.	olvasás	2,1%
	épület	2,1%
7.	tudástár/tudomány	1,9%
8.	kincstár/birodalom	1,6%
	sokféleség/érdekesség/választék	1,6%
9.	könyvtár	1,4%
	semmi	1,4%
10.	könyvtáros	1,2%
	iskola/tanulás	1,2%
	unalom	1,2%

Arra a kérdésre, hogy *mi jut eszébe a diákoknak a KÖNYVTÁROS szóról*, az alábbiak voltak a leggyakoribb válaszok:

SORREND	FOGALOM	EREDMÉNY
1.	segítőkéz/segítség	21,7%
2.	könyvtáros/könyvtárban dolgozó személy	12,5%
3.	néni	10,3%
4.	kedves	9,2%
5.	könyvek	5,6%
6.	idegesítő/szigorú/mogorva/magányos	5,3%
7.	szemüveges	4,4%
	ember/személy	4,4%
8.	könyvtár	3,9%
	munka/alkalmazott	3,9%
9.	semmi	3,6%
10.	csend/nyugalom	3%

A könyvtáros szakmához kapcsolódó sztereotípiák ebben a felmérésben is megmutatkoznak (szemüveges, mogorva, néni – kb. 20%), de a válaszok többsége (kb. 31%) a segítőkészséget, kedvességet emelte ki.

Könyvtárhasználat

A könyvtárhasználatra irányuló kérdéseinket azzal kezdtük, hogy *milyen esetben jut eszébe a könyvtár a diákoknak a mindennapokban*. Több választ is megjelölhettek.

SORREND	VÁLASZ	EREDMÉNY
1.	nincs meg otthon a kötelező olvasmány	55,8%
2.	tankönyvet keresel (iskolai könyvtár)	32,4%
3.	amikor elfelejtetted a könyvet visszavinni	31,9%
4.	spórolni akarsz: olcsóbb kikölcsönözni, mint megvásárolni	27,1%
5.	már nem kapható a keresett könyv	26,9%
6.	kikapcsolódásra, elmélyült olvasásra vágysz	22,7%
7.	fogalmazás, iskolai feladat kapcsán, tanulás miatt	20,8%
8.	„hiteles” információk, források kellenek egy dolgozathoz	16,4%
9.	rendezvény/program keresésekor	7,4%
10.	egyéb	7,9%

Az eredmény azt mutatja, hogy a legtöbb fiatalnak valamilyen iskolai tevékenységgel, tanulással kapcsolatban jut eszébe a könyvtár. Ezen kívül említésre kerülnek még az anyagi szempontok (inkább kölcsönzik a könyvet, mint vásárolják) és a kikapcsolódás, programokon való részvétel is, de ezek már kisebb súllyal.

Az, hogy a diákoknak eszébe jut a könyvtár, még nem jelenti azt, hogy el is mennek oda. Éppen ezért fontos volt azt is megkérdezni, hogy akik ténylegesen elmennek könyvtárba, általában *milyen tevékenységeket folytatnak*.

SORREND	VÁLASZ	EREDMÉNY
1.	kölcsönzők	55,6%
2.	nézelődöm, könyveket keresek	53,9%
3.	tanulok	19%
4.	internetezek (free wifi)	18,1%
5.	kikapcsolódom /olvasgatok	17,1%
6.	kutatómunkát végzek	13,4%
7.	fénymásolok/nyomatatok	11,1%
8.	közösségi szolgálatot végzek	8,6%
9.	találkozom a barátaimmal	6,9%
10.	rendezvényen veszek részt	5,3%
11.	újságot olvasok	4,2%
12.	egyéb	8,1%

Ebben a táblázatban már nem kizárólag a tanulása a főszerep, hanem a kikapcsolódás, pihenése is, hiszen a kölcsönzésben a kötelező olvasmányok mellett az egyéb olvasni-valók is szerepelnek, és a „nézelődöm, könyvet keresek” kifejezés is inkább ezt sugallja.

A könyvtárhasználat felmérésénél szeretnénk volna azt az időszakot is meghatározni, hogy *mikor járnak könyvtárba a középiskolások*.

A válaszadók több mint felének (53%) a szabadidejétől függ, hogy mikor jár könyvtárba. 10% csak iskolai szünetekben, 9% tanítás után közvetlenül, 4% szombatokként, 3% pedig késő délután (18-19 óra körül) jár. Nagy arányban (37%) választották azt is, hogy nem járnak könyvtárba. Ez az adat összevethető Péterfi Rita felmérésének egyik eredményével: „A megkérdezettek alig egytizede (8%) nyilatkozott úgy, hogy élete során soha nem volt könyvtári tag, több mint negyven százaléka (41,8%) valamikor az volt...”²²

Könyvtárhasználat – motiváció

Arra a kérdésre, hogy *mit szeretnek a könyvtárban*, az alábbi válaszok érkeztek. (Több válaszlehetőséget is bejelölhettek a diákok.)

SORREND	VÁLASZ	EREDMÉNY
1.	a csendet	61,3%
2.	a sok könyv látványát, a nagy választékot	31,3%
3.	a könyv illatát	30,6%
4.	olcsóbb, mint a könyvesbolt, nem kell megvenni a drága könyveket	28,9%
5.	az egyedi hangulatot	27,8%
6.	azt, hogy kölcsönözni is lehet, de itt is lehet olvasni	26,9%
7.	nyáron hűvös van, télen pedig meleg	15,7%
8.	a remek, jó környezetet az olvasáshoz	15,3%
9.	figyelmesek velem	9,7%
10.	16 éves kor alatt ingyenes a beiratkozás	8,8%
11.	jó hely a találkozásokhoz, beszélgetésekhez	7,9%
12.	egyéb	7,6%

Érdekes kiemelni, hogy magasan vezet a válaszok között azoknak az aránya, akik a csendet szeretik a legjobban, ezt keresik, ezért járnak könyvtárba. Érdekes tapasztalat, hogy a „rohanó világ”, a mindennapi élet túlhajszoltságából menekülést jelent a könyvtári nyugalom már ebben a korban is. A sok könyv látványa, a könyvek illata, a könyvtár egyedi hangulata pozitívan hat a könyvtárba járók érzelmeire, mindennapjaira. Emellett megjelennek az anyagi szempontok is: nem kell megvenni a drága könyveket a könyvesboltban (ez a szempont már a Szonda Ipsos felmérésében is szerepel).

Feltettük az előző kérdés ellentétét is, hogy *mit nem szeretnek a fiatalok a könyvtárban* (ugyancsak több választ is megjelölhettek a válaszadás során).

SORREND	VÁLASZ	EREDMÉNY
1.	ha elfelejtem visszahozni a könyveket, késedelmi díjat kell fizetnem	41%
2.	rövid ideig lehet kint a könyv	31%
3.	nem lehet az enyém a könyv	28%
4.	16 éves kor felett nem ingyenes a beiratkozás	27%
5.	ki kell mozdulnom otthonról	24%
6.	unalmas	22%
7.	bonyolult a beiratkozás	12%
8.	nincsenek fiataloknak szóló programok	6%
9.	nem törődnek velem	5%
10.	egyéb	6,5%

A kérdésre adott válaszokban itt már több helyen megjelennek az anyagi szempontok: a beiratkozási (16 év felett) és késedelmi díj fizetését nehezményezték. További szempontok voltak a rövid kölcsönzési idő, az otthonról való kimozdulás szükségessége és az, hogy unalmasnak találják a könyvtárat.

Ezek alapján adódik a kérdés, hogy *miért/mikor járnának szívesen/szívesebben könyvtárba a fiatalok*. Egy nyitott kérdést tettünk fel annak érdekében, hogy megtudjuk erre a választ. A mondat, aminek a befejezését a diákoktól vártuk, így hangzott:

Akkor mennék (többször) a könyvtárba, ha....

A kérdésre a megkérdezettek közel 70%-a válaszolt, a legjellemzőbb válasz (a válaszadók 44%-a) pedig az volt, hogy... „*ha több időm lenne*”. Az eredmény megerősítette azt a tapasztalatunkat, hogy mennyire túlterheltek a mai középiskolások, és hogy az iskolai elfoglaltságok, szakkörök, sporttevékenységek mellett nagyon nehéz időt szakítani a kultúrára, olvasásra. A többi válasz sokkal kevesebbszer fordul elő és igen nagy szórást mutat (...*ha közelebb lenne / ...ingyenes lenne / ....több új/sikerkönyv lenne*).

A vizsgálat során próbáltuk azt is felmérni, hogy vannak-e olyan területek, ahol helyet tudnánk adni a fiataloknak, megmutatkozási lehetőséget biztosítani nekik. A kérdésre (*Van-e olyan különleges képesség vagy hobbi, amit szívesen megosztanál másokkal könyvtári környezetben?*) 72% nemleges válasz érkezett. Az *igen* választ adók sport, írás, fotózás, illetve zene témákban mutatkoznának meg, de egyik témánál sem volt több 4–5 főnél a válaszok száma.

Az online kapcsolattartás ennél a korosztálynál kiemelt fontosságú, ezért a következő kérdésünk az online szolgáltatások témakörét járta körül.

Milyen webes szolgáltatásokat szeretnél igénybe venni egy könyvtári honlapon? (Több választ is bejelölhetsz!)

SORREND	VÁLASZ	EREDMÉNY
1.	könyvajánlók feltöltése	40%
2.	könyves blog	34%
3.	szabad hozzászólás, kommentelés	27%
4.	könyvek címkézése	19%
5.	egyéb	9%

A fiatalok igényei egyértelműen a web2-es szolgáltatások irányába mutatnak.

Végül rákérdeztünk még arra, hogy milyen típusú szolgáltatásokkal, programokkal tudnánk hozzájárulni a fejlődésükhöz: *Szerinted milyen típusú tevékenységgel tudná a Somogyi-könyvtár kiegészíteni az iskolai tanulásodat, elősegíteni a fejlődésedet? Mibe kapcsolódnál be szívesen? (Több választ is bejelölhetsz!)*

SORREND	VÁLASZOK	EREDMÉNY
1.	pályaválasztással kapcsolatos programok	49%
2.	hatékony tanulási technikákat bemutató foglalkozások	39%
3.	kreatív foglalkozások	34,5%
4.	kortárs fiatal írókkal való találkozás	29%
5.	önismereti szakkör	25,5%
6.	olvasókör/könyvklub	17%

SORREND	VÁLASZOK	EREDMÉNY
7.	helyismereti klub	10%
8.	egyéb	7%

A legtöbb diákot a pályaválasztással kapcsolatos programok érdeklik, bár érdekes módon ilyen témájú könyveket nagyon kevesen keresnek és olvasnak.

Összegzés

Az olvasási szokásokat vizsgálva fontos megállapításunk, hogy a kérdezettek 48%-a folytat valamilyen olvasási tevékenységet kikapcsolódásként, de ez nem feltétlenül jelent könyvolvasást, lehet interneten történő hírolvasás vagy egyéb. Ez az idő a középiskolások 45%-ánál 30 percnél kevesebb naponta. A megkérdezettek 24%-a egyáltalán nem olvas könyvet a tanulmányain kívül. Azoknak a fiataloknak, akik könyveket olvasnak, a legkevesettebb olvasnivalói a fantasyk, ifjúsági regények és kalandregények, és nagyon fontos, hogy minél hamarabb megtalálják a könyvtárban a legújabb könyveket a könyvesbolti megjelenéshez képest. Az állomány gyarapításánál figyelniük kell arra, hogy ez a szempont érvényesüljön. A könyvolvasó középiskolások körében még mindig a hagyományos, nyomtatott forma a népszerűbb, nem merült fel az e-book-olvasóra való áttérési igény részükről.

Az internethasználatnál egyértelműen jelentkezik, hogy a vizsgált korosztály a közösségi oldalakat (facebook, instagram) követi, tehát ezeknek az oldalaknak az erősítése, korosztály-specifikus ajánlók, megjelenések készítése fontos jövőbeli feladatunk. Érdemes elgondolkodni azon, hogy ebbe a munkába akár néhány aktív és lelkes fiatal is bevonjunk, akik a közösségi szolgálat keretében tudnának nekünk segíteni.

A könyvtárhasználatot gátló legfontosabb tényezőként az idő hiánya merült fel, hiszen azt a kevés szabadidőt, amiben könyvet olvasnak a fiatalok, inkább otthon töltik el, és nem mennek el a könyvtárba. Ha mégis megteszik, akkor az iskolai tanulmányaikhoz keresnek anyagokat, illetve kikapcsolódásra, csendre vágyanak. Emellett a korosztályuknak szóló programokra is szívesen eljárnának, amelyek főként a pályaválasztással, hatékony tanulási technikák elsajátításával foglalkozó rendezvények lehetnének – az elvárásaik szerint. Speciálisan számukra kialakított közösségi tereink nagyban hozzájárulnak ahhoz, hogy a fiatalok otthonosan érezzék magukat nálunk. Ebben az irányban érdemes továbblépni, és minél vonzóbb tartalmakkal, ötletekkel, játékokkal megtölteni a már meglévő helyeinket (babzsákos olvasósarok, fiatalos dekoráció, interaktív játékok stb.).

Jegyzetek

- <http://ipsos.hu/hu/news/alig-olvasnak-konyvet-a-fiatalok-se-idejuk-se-kedvek>
- Péterfi Rita: A Harry Potter nemzedék és a könyvek
<http://www.peterfirita.hu/index.php/publikaciok/2-uncategorised/49-a-harry-potter-nemzedek-es-a-konyvek>

Luzsi Margó

„Bébillér” – a határtalan lehetőségek birodalmának kapuja

Családi mesekör a Bródy Sándor Könyvtár
gyermekkönyvtárában

*„A mesék azért nyugtázzák le a gyerekeket, mert a világot olyannak látatják,
amilyen az valójában: a határtalan lehetőségek birodalmának.”*
(Boldizsár Ildikó)

Bő tíz évvel ezelőtt, 2006 szeptemberében a *Bébillér mesekör* meghirdetésével a gyermekkönyvtár célja olyan könyv – könyvtár – olvasásbarát program létrehozása és folyamatos működtetése volt, amely családok számára biztosít könyvtári környezetben együttesen átélhető, közös tevékenységben megvalósuló élményt. Olyan élményt, amelynek hosszú távú hatásai között szerepel a könyvek, az olvasás tartós szeretete, használata, a könyvtár mint információs bázis, közösségi tér, találkozási pont beépülése a mindennapok kultúrájába.

Ez az élmény – az elmúlt tíz év tapasztalatai bizonyítják – komplex és sokrétű. Gyermekek és felnőttek számára egyaránt ad egyéni, saját élményt; a közös, családi emlékezetben megőrizhető együttes élményt; és a tágabb, nagyobb közösségben együtttható közösségi élményt.

A program a résztvevők valamennyi érzékszervére hat, ugyanakkor mozgósító ereje kortól, nemtől, képzettségtől és képességtől függetlenül emocionális, racionális és intellektuális területeken egyaránt nagy.

A mesekört a verbális és az alkotó-kézműves tevékenység egymást kiegészítő, egymásból fakadó kettőse jellemzi. A program neve – *Bébillér családi mesekör* – is ezt a dualitást jelzi: a „*bébillér*” tájnyelvi szó, ezermester jelentéssel. Ehhez kapcsoltuk a „*mesekör*” nevet,

amely az olvasókör kifejezés mintájára született, s tartalmilag jelzi a tevékenység másik körét. Ugyanakkor fontos a névvel is kifejezni, hogy családok számára szerveződik.

Időpontja 10 éve változatlanul ugyanaz. Az első alkalom mindig a népmese ünnepe egy szeptemberi szombaton, s ezt követi további kilenc: minden hónap második hétfőjén, 17.00 órai kezdettel.

A családi program hagyományos elemei a régi fonók hangulatát idézik könyvtári környezetben:

- mesemondás, mesehallgatás, mondóka, ének, játék
- alkotó munka, sokszínű alkotó tevékenység

A családi program fontos kiegészítő eleme a „*Terülj, terülj asztalkám!*”. Az érkezőket téával, limonádéval várjuk, a családok harapnivalót, csemegéket hoznak magukkal a közös asztalra. (Alma, répa, mézeskalács, pattogatott kukorica, ropi.) Ez a látszólag lényegtelennek tűnő „*gasztro-apróság*” a családi légkör, az otthonosság érzésének kialakulását segíti.

A program tartóoszlopa a népmese. A hagyományos mesemondás és mesehallgatás közösségi műfaj. Közönségből közösséget alakít, egyformán ad élményt kicsiknek és nagyoknak, nem ismeri a „*generációs gettó*” fogalmát, nem elkülöníti, hanem azonos hullámhosszra állítja a különböző életkorú embereket.

A *bébillérkedés* – alkotó munka, alkotó kézműves tevékenység – során az együttes munkálkodás olyan élményt jelent gyermeknek és felnőttnek egyaránt, ami semmivel nem pótolható. A világ legősbibb és legjobb fejlesztő programja ez: együtt és örömmel dolgozik a család, önállóan, de nem magára hagyva próbálkozik a gyermek, ráérősen, kapkodásmentesen van vele a felnőtt. Kipróbálja az új ismereteket mindenki, lehetősége van gyakorolni azt, amit tud. Játékká válik a munka, munkává a játék, az alkotás teljes örömeivel.

A *Bébillér családi mesekört* – megőrizve alapvető célkitűzéseit –, időről időre új elemekkel újítjuk meg.

2017 júniusában zárult a két tanévet felölelő „*Mesék-népek-kultúrák*” projekt. Ez úgy született, hogy más projektek pozitív és inspiráló tapasztalatai ebbe az irányba indították el a megújulás és fejlődés jogos igényét. „*Mese földrajz*” néven igen kedvelt volt hosszú időn át egy óvodai és iskolai csoportoknak szervezett gyermekkönyvtári programsorozat. Ebben a mesék és a mesék szülőföldjének kultúrája együttesen kapott szerepet.

A program kiterjesztésére *Karig Sára* születésének 100. évfordulója adta az apropót 2014-ben. Ennek a végtelenül szerény, zseniális asszonynak köszönhetjük az Európa Kiadó 84 kötetből álló, páratlanul különleges, tudományos, néprajzi értékkel bíró „*Népek meséi*” sorozatát. 2014–2015 eklektikus válogatású évadját a világ népeinek mesekincséből ennek köszönhetjük. Ez a sikeres időszak volt az, amely megerősítette azt a felismerést, hogy lehetőségeinket kihasználva egységes szemlélet alapján, biztos vezérfonal mentén mutassuk meg a kultúrák teljességét, sokszínűségét és különlegességét. Úgy, hogy az a felnőttnek figyelemfelkeltő, és további megismerésre ösztönző, a gyermeknek játékos, izgalmas és csodálatos legyen. A család együttesének pedig közös, emlékezetes kaland.

Ebből az elgondolásból született meg a „*Mesék-népek-kultúrák*” európai változata „*Udvari multságok – magyar királynék Európában*” címen, Európán kívüli világjárásunk pedig „*Világjáró férfiak – hazánk fiai Európán kívüli utakon*” címen.

A projekt felépítésének elemei:

- a magyar múlt híres személyiségei emberközelben – személyes sorsok, példaértékű emberi történetek
- a történelem ismeretlen oldala a mindennapok kultúrájában
- országok, népek kultúrájának, hagyományainak megismerése
- népek meséi, dalai, játéka; játék és daltanulás (a dalokat, játékleírásokat nyomtatva megkapták a gyerekek)
- gasztronómiai kultúra (receptfüzetként, nyomtatott formában is)
- minden alkalommal színező, ami a mesekör aktuális témájához kapcsolódik
- alkotó munka

Mindez az eddigi „bébilléres” tevékenység bővítését jelenti. A mese – alkotó munka együttese egy sokkal tágabb horizontú kulturális egységbe került át a történelmi, földrajzi, néprajzi ismeretekkel, a mindennapok kultúrájának ismereteivel kiegészülve.

A „Mesék-népek-kultúrák” két évadja

Udvari mulatságok – magyar királynék Európában

Kilenc magyar királyné nyomába szegődve jártuk be Európa országait. Legtöbben magyar királyok lányaiként indultak messzi országokba, királyi völgyényükhöz. Ami összekötötte ezeket a térben, időben egymástól oly távol élő asszonyokat: valamennyien őrizték magyarságukat, elfogadták, tisztelték és szerették új hazájukat. Mindezekben túl máig példaértékű béketeremtő akaratok, béketeremtő cselekedetei sora. A projekt során lehetőség volt megismerni a királynék történetét, a kort, amelyben éltek, a tájat, ahol jártak-keltek. Alkalmat adott térben-időben utazni távoli országokba, barátkozni az ott élők kultúrájával. Az elhangzott mesék ezen népek meséi voltak, csakúgy, mint a dalok, játékok, szokások, amelyekkel a mesekörösök megismerkedtek. Az alkotó munka kapcsolódott a királynék életéhez, a megismert nép kultúrájához. Így például a skót királyné, Margit kapcsán koronákat készítettünk, a portugáliai Szent Erzsébet kapcsán pedig jellegzetes portugál álarcok elkészítése volt közös munka. A középkor étkezési kultúrájának és az adott nép jellegzetes ételeinek kettőséből tevődött össze a gasztronómia bemutatása.

Világjáró férfiak – hazánk fiai Európán kívüli utakon

A választott téma alkalmat adott arra, hogy egyszerű magyar férfiak életét ismerjük meg. Könyvtáros, tudós, költő, felfedező, író, postatiszt egyaránt megtalálható közöttük. Európán kívüli világokban jártak, távoli, ismeretlen vidékeken. Legtöbbjük neve szinte ismeretlen a mai ember számára, pedig életútjuk, törekvéseik, gondolataik ma is időszerűek, példaértékűek. Ezek a férfiak bátrak voltak, kitartóak és elszántak, céltudatosak és állhatatosak. Mindegyikőjükre igaz, hogy mélységes humanizmus, emberség és jó szándék vezette cselekedeteiket. Nyomukba szegődve szokatlan mesékkal, vadregényes tájakkal, különös szokásokkal ismerkedünk, s mindebben az internet adta lehetőségeket is alaposan kihasználjuk. Ez egyúttal azt is megmutatta a szülőknek, gyerekeknek, családoknak, hogy okosan használva a XXI. századi lehetőségek beépíthetők a mindennapok egészséges emberi kultúrájába.

A gasztronómia bemutatása ez évben sem maradhatott ki, várták a szülők. Az adott földrajzi vidék étkezési kultúrájának bemutatása mellett fontos szempont volt a hazai megvalósítás lehetősége. Az alkotó munka során mindig az adott nép kultúrájához kap-

csolódtunk, egyszerű eszközökkel, otthon is megvalósítható módon, sokféle, kreatív ötlet felhasználásával. Így készült pl. a tibeti ima-zászlók mintájára a vers-öröm-zászló.

„Megtartó meseföld”

Több éves külhoni kalandozás után az előttünk álló két esztendőben hazatérünk. Találkozunk már-már elfeledett, nagyszerű mesemondókkal, és találkozunk sokféle hivatású emberrel, néprajzkutatóval, pappal, tanfelügyelővel, íróval, akikben közös volt a vágy és az akarat: menteni, megőrizni meséinket, meséinkben rejlő számolatlan kincseinket. Megismerjük életüket, a földet, ahol éltek, a kultúrát, ami az övék volt. És megismerünk csodálatos meséikből egyet-egyét, hogy azok segítségével mi is eljuthassunk a megtartó meseföldre.

A következő két tanév bébilléreinek vezérfonala:

- „Megtartó meseföld - mesebeli ismerősök” – magyar mesemondók, mesék, mesebeli tájak
- „Megtartó meseföld - mesebeli utakon” – magyar mesegyűjtők, mesék, mesés utak

A megvalósítás elemei megegyeznek az előző projekt elemeivel úgy, hogy más népek kultúrája és meséi után magyar tájak, tájegységek, népcsoportok meséivel, kultúrájával ismerkedünk meg. Az alkotó tevékenység tág határok között mozog: kapcsolódik a hagyományos népi kultúrához, az egyes tájegységekhez, a naptári rend ünnepeihöz, a mesékhez, de a mesemondó, mesegyűjtő emberek identitását is figyelembe vesszük.

Sárkánykőr-mesekőr felnőtteknek

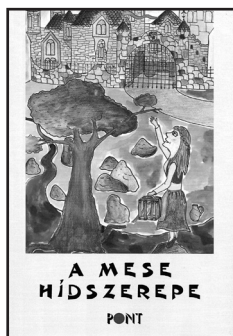
A gyermekkönyvtár felnőtt meseköre is ennek az elgondolásnak nyomán működik, immáron kilenc éve, 20-25 fős állandó tagsággal, minden hónap egyik szombatján. Természetesen más módszerrel, más információmennyiséggel, más mesékkal dolgozunk. Ám az, hogy felnőtt emberek hónapról hónapra egy egész napot szánnak minderre, azt jelzi: egyformán kíváncsiak vagyunk a világra gyerekként és felnőttként. A történetek – Boldizsár Ildikó gondolatát követve – valóban lenyűgöznek, ámulatba ejtenek, mert a mesék „a világot ohyannak láttatják, amilyen az valójában: a határtalan lehetőségek birodalmának.” Tizennyolc nagyszerű ember története, tizennyolc csodálatos mese, tizennyolc nép kultúrája és megszámlálhatatlan különleges csoda mutatta, hogy a világ valóban a határtalan lehetőségek birodalma.

A magunk módján ebbe a birodalomra nyitottunk kaput azzal a reménnyel, hogy a *bébilléres* családok bejárják ennek a birodalomnak néhány útját. Az egyik alkalomra való felkészülésem során bukkantam arra az észak-amerikai indián énekre, amivel a *Bébillér család* mesekőr bemutatását zárom:

„Jártam a világ végén,
jártam a mesék végén,
és senkit nem találtam,
aki ne volna a barátom.”

A mese hídszerepe

2017. május 10-én délután az Ünnepi Könyvhét Vörösmarty téri színpadán Szávai Ilona (Pont Kiadó) vezetésével élvezetes, mesemondással fűszerezett kerekasztal-beszélgetés részese lehetett az érdeklődő közönség. A beszélgetéshez a mesék mindenél fontosabb szerepének bizonyítására, megerősítésére kiadott, *A mese hídszerepe* című kötet szolgáltatót ürügyet.

A könyv fülszövegét idézve: „A kötetről nyugodtan állíthatja a szerkesztő: mérföldkő. A mérföldkőnél a mesével foglalkozó, azt kutató, azzal gyógyító, azzal nevelő kortárs magyar szerzők találkoztak. Ez a könyv hidat épít a mesélő, a mesével nevelő-gyógyító szakemberek, a mese hídszerepét hirdető „szakmák” és a lehető legtágabban értelmezett közönség között. A Fordulópont című folyóirat az elmúlt két évtizedben fórumot teremtett a mesének elkötelezett szerzők számára és folyamatosan közölt összeállításokat a munkáikból. Ez a könyv is ennek a törekvésnek az eredményeként jött létre.”

A több szakma oldaláról megnyilvánuló, meseterápia iránti egyre intenzívebb érdeklődés szükségessé és indokoltá tette a korábban már a Fordulópont folyóirat egyes számaiban közölt tanulmányok újbóli felidézését, kötetbe rendezését. Az összeállítást készítő és szerkesztő Szávai Ilona és a Pont Kiadó téma iránti elkötelezettsége közismert. A kézikönyv jellegű kötetben pontos eligazítást kapunk a legfontosabb hazai meseterápiás irányzatok mibenlétéről, a meseterápiás programok tapasztalatairól, valamint a mesemondás-meseshallgatás szülői és intézményi gyakorlatáról, a meseterápiás képzések lehetőségeiről.

Antalfai Márta (szakpszichológus, kiképző pszichoterapeuta, művészet- és meseterapeuta) *Kincskereső Meseterápia Módszere* abból a felismerésből indul ki, hogy az emberi lélekben felmerülő konfliktusok és ezek megoldási módjai szimbolikus formában megtalálhatók a mesékben is. A Kincskereső Meseterápiás Módszer a mesék lélektani elemzésével közelíti meg a mesék cselekményét, a mesehősök próbatételeinek és küzdelmeinek értelmét, célját.

A módszer több évtizedes pszichoterápiás és egyetemi oktatói tapasztalataira épül, melyet 1998-2004 között dolgozott ki. Elméleti alapját az analitikus pszichológia, valamint az abból kiinduló meseelemzések és saját kutatási eredményei adják, amelyek összességében arra hívják fel a figyelmet, hogy a mesékben olyan lélektani törvényszerűségek rejlenek, amelyek a pszichológia és a pedagógia tudományát is gazdagítják. A mesék megmutatják az utat az életproblémák és konfliktushelyzetek megoldásához. A módszer

lényege pedig a mesék segítségével felfedezni a személyiségünkben rejlő, még feltáratlan lelki kincseket, belső értékeinket.

Tanítványai, a Kincskereső meseterapeuta jelöltek közül néhányan esetismertetésekkel és meseelemzésekkel teszik szemléletessé a módszer működését: Füzesi-Kulcsár Szilvia a Piroska és a farkas meséjének alkalmazásával, Lentulay Edina a Vasjankó c. mese elemzésével, Temesvári Petra a Raponc című népmese, Török Gabriella a Világszép Vaszilissza című orosz népmese, Kovács Csilla pedig A boldogság madara című tibeti népmesében rejlő lehetőségek feltárásával érzékelteti a mese terápiás hatását.

Boldizsár Ildikó (mesekutató, meseterapeuta) gazdag munkássága talán a legismertebb könyvtárosi körben. *Metamorphoses Meseterápiás Módszere* a mesékkel ad viselkedés- és gondolkodásbeli mintákat, a mesélést követő feldolgozás során pedig előkészíti a lehetséges jövőbeli választásokat, szintemelkedéseket. A módszer alkalmazása során az életkori sajátosságokhoz igazítva választják a meséket, szem előtt tartva az aktuális életszakasz valamennyi jellemzőjét, szerveződhet a terápia egy-egy életszakasz gondjai köré is, de vannak olyan csoportok is, amelyekben azonos élethelyzetben, életválságban lévő emberek találkoznak egymással. Ezekben a helyzetekben elsődleges cél, hogy a mesék segítségével megpróbálják a benne levő „jóhoz” kapcsolni a fejlődésben megakadt vagy segítségre szoruló embert, majd pedig ráirányítani a figyelmét a problémára és a problémában rejlő megoldási módokra.

A *Metamorphoses Meseterápiás Módszer* keretében alkalmazott mese a hagyomány által meghatározott és őrzött egységes és egylényegű világgép hordozója, annak egyetlen eleme is képes az egész világgépet modellálni. A világgépet teljessé tevő többi elem, a rítus, a mondóka, a népdal, a népi játék, a találós kérdés és a szólások segítő erőként hívhatók elő a terápia során. A meseterápiában tehát nem a szimbólum a legfontosabb elem, hanem a kód. A mese kódjai viselkedésmintákat tartalmaznak, amelyeket mesélés közben próbálnak feléleszteni, érthetővé és élővé tenni, majd tudatosítani.

Boldizsár Ildikó módszerére épült fel és valósult meg többek között a Heves Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben a büntetésüket töltő asszonyok és gyerekeik reintegrációját, a családi kötelékek újra- illetve újjáépítését szolgáló meseterápiás program, melyet Juhász Attila (BV ezredes, intézeti parancsnok) és Luzsi Margó (gyermekkönyvtáros, mesemondó, meseterapeuta) katartikus hatású tanulmányából ismerhetünk meg.

Bajzáth Mária (mesepedagógus) *Népmesekincstár Mesepedagógiai módszere* azon a felismerésen alapul, hogy az iskolában alkalmazott meseolvasás csupán olvasástechnikai gyakorlatot, szövegfeldolgozást, szövegértést, a mesével kapcsolatos kérdések megválaszolását jelenti. Ez a megoldás szinte falat emel a gyerek és a mese közé. Ezért alkotta meg a Népmesekincstár mesepedagógiai módszert. A népmesében és a népköltészeti alkotásokban találta meg azt a nevelési és oktatási lehetőséget, amellyel a test, a lélek és az értelem egyaránt fejleszhető. A módszer alapját a mesehallgató gyerekek életkori sajátosságai, az őket foglalkoztató kérdések és a mesék összekapcsolása képezi. Ezt egészítik ki a mondókák, népi játékok, népdalok, találós kérdések, valamint a mozgás, a kézművesség, az alkotás elemei. Ezek a tevékenységek a gyerekeket a mesék kapujához vezetik, amelyen belépve mindenki megtalálhatja a mese – számára érvényes, neki szóló – üzenetét.

Kádár Annamária (mesepszichológus, mesepedagógus) terápiás módszere a gyermekekre összpontosít. Célkitűzéseiben központi szerepet játszik a *reziliencia*, a rugalmas alkalmazkodóképesség kialakításának lehetősége. A mesék ugyanis rámutatnak arra, hogy az akadályok, problémák, amelyekkel találkozunk, mély tanulságokat hordozhatnak ma-

gukban, segítenek abban, hogy könnyebben éljük meg életünk változásait, kreatívan alkalmazkodjunk a váratlan helyzetekben. A reziliencia, a rugalmas ellenálló képesség arra a rugalmasságra, képlékenységre vonatkozik, arra az emberi képességre, ami lehetővé teszi, hogy a testi-lelki megpróbáltatások ellenére visszanyerjük eredeti állapotunkat. E pszichés rugalmasság birtokában az ember egészséges marad akkor is, ha harmóniáját veszély fenyegeti. A reziliencia tehát egy kiegyensúlyozó folyamat. A mese hősei a reziliens viselkedést példázzák a gyermek számára, hiszen számukra a világ nem leküzdhetetlen probléma, hanem megoldandó életfeladat. Sokszor a helyzeten magán nem változtathatunk, azon viszont igen, hogy miként tekintünk egy adott szituációra, képesek vagyunk-e új nézőpontot találni, „átkeretezni” a problémákat.

Kerekes Valéria (egyetemi oktató) *Mesét Másként Módszere* az óvodai korosztály érzelmi nevelésére kidolgozott eljárás, mely magába foglalja az anyanyelvi és az esztétikai nevelést is. Az óvodapedagógusnak mint „meseátadó” személynek kíván segítséget nyújtani a népmese és a drámapedagógia ötvözésével létrejött módszer. A mese befogadása és a vele való különböző játékok során létrejövő kommunikációs helyzetek támogatják az anyanyelvi nevelés célját, az érthető, kifejező, hatásos és meggyőző beszéd képességének kialakítását. A művészi elemekkel átszótt játékok pedig hatással vannak a gyermekek széperzéskének alakulására.

Juhász László (pszichológus) a *Mesehős komplex mesediagnosztikai- és terápiás módszer* dolgozta ki és tanítja, melynek alapja egy budapesti óvodában 2011-ben elvégzett előkutatás a mesékkel való gyógyítás, a meseterápia csoportos, intézményesített alkalmazási lehetőségeinek kipróbálására. Tanulmányában a mesepszichológiától a meseterápiáig vezető saját szakmai útján keresztül ennek az alkalmazás-történetnek a tudományos hátterét és folyamatát is megvilágítja, rámutatva az előnyökre és a veszélyekre.

És a mesemondók?

Bumberák Maja, Gregus László, Körmöczi-Kriván Andrea: egy mesélő, egy tánc-terapeuta és egy zenész, ők a Napos-Holdas mesemondók, akik hisznek a mesemondás hatalmas közösségfejlesztő- és fenntartó erejében, ezért a mesemondást modern környezetben is nélkülözhetetlennek tartják, mesélnek tehát fáradhatatlanul, gyerekeknek és felnőtteknek.

Lengyel Tóth Krisztina a mesemondás „visszatanulásának” fontosságáról meggyőződve végezte el a Hagyományok Háza mesemondó tanfolyamát, majd a táncház mozgalom mintájára társaival megalakították mesemondó baráti társaságukat, ahol a hagyományt nem „örzik”, hanem „éltetik” – a maguk örömére és hasznára.

Both Gabi meséíró, szerkesztő, a *Mesentca* elnevezésű könyvajánló egyik alapítója, a Betűfaló-program (komplex pedagógiai segédanyag 8 kortárs magyar gyerekkönyvhöz), és nem utolsósorban egy anyuka, aki több mint tíz éve mesél fejből és szívből a gyerekeinek...

Éz tehát a körkép, amit a kötet kínál. Köszönjük!

A mese hídszerepe. Szerk. Szávai Ilona. Budapest: Pont Kiadó, 2017. 120 p.

Bartos Éva